

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond

Ave Roots

**Kas siire Eestis on lõppenud? Sotsiaalse mobiilsuse
võrdlus perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.**

Magistritöö

Juhendaja: Prof Mikk Titma

Tartu 2006

Summary

My Master Thesis looks, on the one hand at the transition processes in Central and Eastern Europe with a special focus on Estonia, and on the other hand at social mobility, which is one of the central issues in the research area of social stratification.

The countries of Central and Eastern Europe have been shaped by many changes during the transition from Totalitarianism to Democracy and they now command the Market Economy. These changes have already been taking place for more than 15 years and it is reasonable to ask when this process is going to end (and what consequences will that cause). One possible way to measure the phase of transition is to examine the processes in the Labour Market, and more broadly Social Mobility. According to Lauristin and Vihalemm (1997) the transition should have been over or at least in its end phase, since 1997. Different authors have different assertions about the conditions of the end of transitions and its exact timing, but by general consensus (Lavigne 1999) in 1999 in the Baltics the transition was in its end-phase.

In this study not only the social mobility paths are analyzed, but the influencing factors of mobility as well. Four different groups of variables are involved: gender and education as personal characteristics, parents' education and occupation as social background, economic sector, income, number of jobs and possible unemployment as the variables of changing labour market and type of secondary school as an influence from the old system.

If the social mobility of two periods, respectively 1992-1997 and 1997-2004, is compared, controversial results are found. Some resulting factors and processes confirm that the transitional phase is over, whereas others show that it is still going on.

The factors that show, that the transition is still continuing are listed below:

- Mobility rates are still high. That shows that the labor market has not yet found balance.
- Although according to Domanski (1995) the mobility barriers should be diminishing during the transition period and should appear again later, it is the other way round in the data used in this Master Thesis.

The factors that confirm the end of transition are follows:

- The stratum of managers is developed in the first period and has achieved stability in the next period, but that does not follow the other groups.
- The concrete paths of mobility have taken shape in the last period.
- Job-hopping was in the first period at the same time an advantage and disadvantage, but at the second period, it certainly was a disadvantage.
- All of the societies are gender segregated, but as Titma and Tuma (2001) state the soviet labor market was extremely gender segregated. As the analysis shows the segregation has become weaker. In the last period gender is not a significant predictor of stratification when it comes to strata in the middle of the scale. But its importance has stayed for the edge groups.

There are pro and contra arguments about the end of the transition in Estonia in 1997 and there are actually more pro arguments, however we have to say that after 1997 the transition in Estonia is not completely ended.

Key words: intragenerational social mobility, transitional society, the end of transition.

Sisukord

Summary	2
Sissejuhatus	6
I Teoreetiline käsitlus ja eelnevate uurimuste tulemused	8
1.1 Sotsiaalse mobiilsuse definitsioon	8
1.2 Sotsiaalse mobiilsuse liigid.....	8
1.2.1 Horisontaalne sotsiaalne mobiilsus.....	8
1.2.2 Vertikaalne sotsiaalne mobiilsus	8
1.2.3 Põlvkondadevaheline sotsiaalne mobiilsus.....	9
1.2.4 Põlvkonnasisene sotsiaalne mobiilsus	9
1.3 Tähtsamad meetodid varasemates uuringutes ja nende kaudu saadud tulemused	10
1.3.1 Sotsiaalse mobiilsuse määrad	10
1.3.2 Loglineaarsed mudelid.....	10
1.4 Sotsiaalne mobiilsus siirdeühiskonnas.....	12
1.5 Siirde lõpp.....	15
1.5.1 Siirde lõpu teoreetilised konstruktsioonid	15
1.5.2 Sotsiaalne mobiilsus kui siirde lõpu näitaja.....	16
1.5.3 Siirdeperioodi ajaline lõpp Eestis	16
1.6 Sotsiaalset mobiilsust ja stratifikatsiooni mõjutavad tegurid	17
1.6.1 Sugu	18
1.6.2 Haridus.....	19
1.6.3 Päritoluperekond.....	21
1.6.4 Sissetulek	21
1.6.5 Majandusharu.....	22
1.7 Probleemi püstitus ja hüpoteesid	23
2.1 Metoodika	27
2.1.1 Andmed.....	27
2.1.2 Analüüsimeetodid	28
2.1.3 Tunnused.....	29
2.2 Tulemused.....	31
2.2.1 Ametite struktuur aastate lõikes,mobiilsustabelid ja -näitajad	31
2.2.2 Mobiilsustabelid ja -määrad.....	32
2.2.3 Mitmemõõtmeline analüüs	36
III Arutelu	59
3.1 Sotsiaalse mobiilsuse määrad.	59
3.2 Sotsiaalse mobiilsuse mustrid.....	59
3.3 Sugu	60
3.4 Perekondlik taust ja haridus	60
3.5 Sissetulek	62
3.6 Töökohtade vahetus ja töötus	62
3.7 Majandusharu.....	64
3.8 Kas siire on läbi	64
3.8.1 Siire ei ole läbi	64
3.8.2. Siire on läbi.....	64
IV Kokkuvõte	66
Kasutatud kirjandus	67

Lisa 1. Analüüsis kasutatavate tunnuste protsentjaotused.....	74
Lisa 2. Sõltumatute tunnuste jaotumine sotsiaalse kihi lõikes 1992., 1997. ja 2004. aastal (% , hariduste, sissetuleku ja töökohtade arvu puhul on kasutatud keskmisi).....	75
Lisa 3. Sisenev ja väljuv mobiilsus 1992-2004.	77

Tabelid

Tabel 1. Ametite struktuur aastate lõikes.	32
Tabel 2a. Väljuv mobiilsus 1992-1997 (%).	32
Tabel 2b. Väljuv mobiilsus 1997-2004 (%).	33
Tabel 3a. Sisenev mobiilsus 1992-1997 (%).	34
Tabel 3b. Sisenev mobiilsus 1997-2004(%).	34
Tabel 4. Mobiilsusmäärad (%).	36
Tabel 5. I Mudel. Multinomiaalse logistilise regressiooni mudel, kus sõltumatuteks tunnusteks on sugu, haridus, amet ja vanema amet perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.	37
Tabel 6.. Soo ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004	42
Tabel 7. Hariduse ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.	44
Tabel 8. II Mudel. Multinomiaalse logistilise regressiooni mudel, kus sõltumatud tunnused on keskkooli tüüp, amet, majandusharu, sissetulek, töökohtade arv, töötus ja vanema haridus perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.	45
Tabel 9. Sissetuleku ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.	50
Tabel 10. Töökohtade arvu ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.	52
Tabel 11. Töötuse ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.	55
Tabel 12. Vanema hariduse ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.	57

Sissejuhatus

Riigid, mis kuulusid Nõukogude Liitu või tema mõjupiirkonda, on peale Nõukogude Liidu lagunemist teinud läbi väga kiired ja põhjalikud muutused alates riigikorra ja lõpetades majandussüsteemi vahetumisega. Annette N Brown (1999: 1) ütleb selle kohta, et mõne aastaga on Kesk- ja Ida-Euroopa riigid kogenud enam muutusi kui lääneeurooplased terve elu jooksul.

Nõukogude Liidu lagunemisest on möödunud juba 15 aastat. Kogu selle aja on räägitud siirde erinevatest aspektidest ja valdkondadest. Täiesti õigustatult võiks küsida, kui kaua siirdeperiood kestab, millal see läbi saab ja mis peaks näitama seda, et siire on läbi. Selgi teemal on räägitud juba mitmeid aastaid nii poliitikute kui teadlaste seas. Näiteks ütles Tšehhi peaminister Vaclav Klaus juba 1995. aasta detsembris, et Tšehhis on siire lõppenud (Berend 1997: 14; Lavigne 1999: 14). Annette N Brown (1999) võtab oma raamatus kokku samal teemal nimekate lektorite poolt peetud loengusarja. Need on vaid mõned näited.

Antud magistritöö autor sai idee kirjutada siirdeperioodi lõpust Kesk-Euroopa ülikooli poolt korraldatud konverentsilt „The End of Transition?” (CEU: Graduate Conference 2006).

Majanduslik ümberstruktureerumine toob endaga kaasa ka suured muutused tööturul. Üheks oluliseks tööturu muutuste ja ümberstruktureerumise näitajaks on sotsiaalne mobiilsus, mis iseenesest on sotsiaalse stratifikatsiooni kujunemise protsess.

Valdav osa sotsiaalse mobiilsuse uurijaist on tegelenud peamiselt põlvkondadevahelise sotsiaalse mobiilsusega, vaadates, millised on respondentide positsioonid võrreldes nende vanematega ning milliseid võimalusi mobiilsuseks annab erinev sotsiaalne päritolu. Siirdeühiskonnas on aga hea võimalus just nimelt põlvkonnasisese mobiilsuse uurimiseks, kuna kõik protsessid toimuvad väga kiiresti. Samas on kulunud juba piisavalt aega, et tööturul toimunud muutusi saaks uurida ja hinnata ning teha selle põhjal järeldusi ka ühiskonna kohta laiemalt. Seega võiks sotsiaalne mobiilsus olla üks indikaator, mille põhjal öelda, kas siire on läbi või mitte.

Antud töö käsitleb Kesk ja Ida-Euroopa siirderiike, fokuseerudes Eestile ning kasutades analüüsi osas Eesti andmeid. Töö eesmärk on sotsiaalse mobiilsuse mustreid ja mõjutegureid uurides välja selgitada, kas siirdeperiood Kesk- ja Ida-Euroopa riikides, eelkõige Eestis on läbi või mitte.

Töös on võrreldud kahte perioodi: 1992-1997 ja 1997-2004. Töö peamine eesmärk on uurida, mil määral on siire 1997. aastaks läbi, teisisõnu, millised erinevused kahe nimetatud etapi vahel näitavad, et esimese perioodi jooksul on siire läbi saanud ja teine periood on juba siirdejärgne periood või samas millised sarnasused mõlemas etapis annavad märku siirde kestmisest ka teisel perioodil; samuti millised eelneva ühiskonnakorralduse mõjud jäävadki püsima, markeerides Eestit kui ühiskonda, mis on teinud läbi siirde totalitaarselt ühiskonnakorralduselt turumajanduslikule ja plaanimajanduselt turumajandusele.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimeses on toodud ühest küljest välja mobiilsuse teoreetiline käsitlus, mobiilsust mõjutavad tegurid ja sotsiaalse mobiilsuse spetsiifika Kesk- ja Ida-Euroopa siirdeühiskondades, ning teisest küljest teooriad, mis kajastavad siirdeperioodi lõppu ning erinevate autorite arvamused konkreetsest ajahetkest, millal siire läbi saab. Selle osa lõpuks jõutakse hüpoteeside püstitamiseni. Teine peatükk sisaldab analüüsi metoodikat ja tulemusi. Kolmandas peatükis on arutletud selle üle, kas ja mil määral leidsid hüpoteesid kinnitust, kuivõrd analüüsi tulemused on seotud eelnevate uuringutega ning mil määral võib rääkida sellest, et siirdeperiood on lõppenud.

I Teoreetiline käsitus ja eelnevate uurimuste tulemused

1.1 Sotsiaalse mobiilsuse definitsioon

Paljude stratifikatsiooni ja mobiilsuse uurimisel standardiks saanud terminite loomist ja defineerimist omistatakse Pitirim Sorokinile. Sorokin defineeris sotsiaalset mobiilsust kõige kitsamas mõttes inimeste liikumisena sotsiaalses ruumis, defineerides seda teiste indiviidide ja sotsiaalsete fenomenide kaudu. (Cosser 1977: 472-473). Sorokin (1959) käsitleb sotsiaalset mobiilsust kui indiviidide liikumist ühelt sotsiaalselt positsioonilt teisele. Sotsiaalse staatuse muutus tähendab Sorokini jaoks majandusliku (jõukus), poliitilise (võim) ja ametialase (käsutäitjad või käsuandjad) seisundi muutust (Cosser 1977: 473).

1.2 Sotsiaalse mobiilsuse liigid

Sorokin (1959) jagab mobiilsuse kõige laiemalt horisontaalseks ja vertikaalseks.

1.2.1 Horisontaalne sotsiaalne mobiilsus

Horisontaalne sotsiaalne mobiilsus kujutab endast indiviidi või sotsiaalse objekti üleminekut ühest sotsiaalsest grupist teise samal tasemel asetsevasse sotsiaalsesse gruppi. Horisontaalse mobiilsuse käigus ei toimu märgatavat sotsiaalse positsiooni muutust. Näiteks võib tuua indiviidide ülemineku baptisti kirikust metodisti kirikusse, ühest tehasest teise samale kutsealale, ühest perekonnast teise abikaasast lahutamise või uuesti abiellumise teel. (Sorokin 1959).

1.2.2 Vertikaalne sotsiaalne mobiilsus

Vertikaalne mobiilsus koosneb tõusvast ja langevast mobiilsusest. Nii tõusva kui langeva mobiilsuse puhul võib üksikindiviid jõuda ühiskonna kõrgemasse kihti või sealt välja pudeneda, samas võib olla aga tegemist ka terve grupi staatuse muutusega. Indiviidi positsiooni muutumisel võib langeva mobiilsuse näiteks tuua olukorra, kus oskustöolisest saab lihttööline, ja tõusva mobiilsuse näitena turundusspetsialisti tõusmise firmajuhiks.

Grupi staatuse muutumise seisukohalt võib näiteks tuua kommunistid, kellel ei olnud vene ühiskonnas enne revolutsiooni mingit märkimisväärselt kõrget sotsiaalset positsiooni, revolutsiooni käigus nad saavutasid selle ja asusid aristokraatia asemele (Ridener 1998). Peale NSV Liidu lagunemist on kommunistide positsioon jällegi tunduvalt langenud.

Antud töös on vaatluse alla võetud just individuaalne vertikaalne mobiilsus kui inimese sotsiaalse positsiooni muutumise näitaja.

1.2.3 Põlvkondadevaheline sotsiaalne mobiilsus

Põlvkondadevahelise mobiilsuse puhul vaadatakse respondentide ja nende vanemate sotsiaalseid positsioone (Marger 1999: 148). Siit selgub, kuivõrd respondentide sotsiaalne positsioon erineb nende vanemate omast ning kuivõrd mingite ametite esindajad nõ annavad oma ameti järeltulevale põlvele edasi ehk taastoodavad selle ameti kandjaid. Samuti saab prognoosida, millised on erinevast sotsiaalsest kontekstist pärit indiviidide võimalused mobiilsuseks. Põlvkondadevaheline mobiilsus on olnud üks peamisi uurimistemasid mobiilsuse valdkonnas (Haller 1990; Erikson, Goldthorpe 1994 [1991]; 1992; Featherman, Hauser 1994 [1978]; Grusky, Hauser 1994 [1984]; Domański 1995; 1997; 1998; Breen, Goldthorpe 2001).

1.2.4 Põlvkonnasisene sotsiaalne mobiilsus

Põlvkonnasisese mobiilsuse puhul vaadatakse inimese enda tööted ja võrreldakse tema sotsiaalseid positsioone teatud ajahetkedel. Siit selgub, kuivõrd indiviid ise oma töökarjääri jooksul on võimeline muutma oma sotsiaalset positsiooni.

Põlvkonnasisest mobiilsust hakati uurima siis, kui selgus, et vanus determineerib suuresti selle, kellele millised sotsiaalsed ja majanduslikud privileegid osaks langevad (Riley 1987). Põhjus, miks põlvkonnasisest mobiilsust on vähem uuritud, võib olla ka selles, et see vajab spetsiifilisi andmeid. Põlvkonnasisest mobiilsust on võimalik uurida longituudandmetega, kus on küsitatud mitmel korral samu indiviide ning nende erinevate etappide andmed on omavahel seotud. Selline andmekogumisviis on aga aja- ja rahamahukam kui ühekordne uurimus.

Domański (1995) on kaardistanud retrospektiivselt respondentide töötee ja võrrelnud indiviidi esimest töökohta sellega, mida ta omab küsitluse hetkel. Sellise

uurimuse puuduseks on aga asjaolu, et ei ole teada, kui pika perioodi jooksul mobiilsust uuritakse, ning see periood on iga respondendi jaoks erineva pikkusega.

1.3 Tähtsamad meetodid varasemates uuringutes ja nende kaudu saadud tulemused

Kuna sotsiaalse mobiilsuse uurimisel on juba olemas oma peamised kindlaks kujunenud meetodid, mida kõige enam kasutatakse, siis ei saa käsitleda varasemaid uurimusi nende saamise viisist lahus. Järgnevalt ongi ära toodud tähtsamad meetodid sotsiaalse mobiilsuse uurimisel ja kõige üldisemad saadud tulemused.

1.3.1 Sotsiaalse mobiilsuse määrad

Mobiilsuse määrad näitavad respondentide mobiilsuse ulatust: kui paljud ja mis suunas liikusid ning mil määral oli samale positsioonile jääjaid. Sorokini (1959) arvates ei ole olemas ühte prevaleerivat sotsiaalse mobiilsuse trendi maailma ajaloos, pigem on tegemist ajutiste üles-alla kõikumistega. Samas on üsna tavaline, et murranguliste protsesside käigus suureneb ühiskonnas ka sotsiaalne mobiilsus (Lipset, Bendix, Zetterberg 1994 [1959]). Erikson ja Goldthorpe (1992) on leidnud, et mobiilsusmäärad on riigiti erinevad, kuid suhteliselt stabiilsed ja pikemaperspektiivilisi suunatud muutusi pole neis näha.

1.3.2 Loglineaarsed mudelid

Kõige enam kasutatav meetod sotsiaalse mobiilsuse uurimisel on loglineaarsed mudelid. Loglineaarsed mudelid võimaldavad klassifikatsiooni alusel määratleda selliseid lahtrite gruppe, millel on sarnane tõenäosus mobiilsuseks või stabiilsuseks (Featherman, Hauser 1994 [1978]). Loglineaarse analüüsi abil on võimalik kontrollida uurija poolt koostatud mudelite vastavust tegelikele andmetele (Titma, Roosma 1999). Modelleerimist kasutatakse just selleks, et saavutada andmete ülevaatlikum esitlusviis, mis tagaks oluliste detailide säilimise (Roosma 2001). Sellise meetodi abil on Grusky ja Hauser (1994 [1984]: 284) jõudnud erinevaid ühiskondi¹ uurides järeldusele, et ajaloolised ja kultuurilised variatsioonid kujundavad sotsiaalset struktuuri, aga mitte sotsiaalsete kihtide vastastikust mõju. Kõigi uuritud riikide puhul ilmnes, et on olemas

¹ Autorid kasutasid Austraalia, Belgia, Prantsusmaa, Ungari, Itaalia, Jaapani, Filipiinide, Hispaania USA, Lääne-Saksamaa, Lääne-Malaisia, Jugoslaavia Taani, Soome, Norra ja Rootsi andmeid.

kaks üsna mittemobiilset äärmust – põllumajandustöötajad, kus stabiilsus on kõige suurem, ning valgekraed, kes samuti ei ole eriti mobiilsed. Skaala keskel ehk sinikraede hulgas on aga märgata laiaulatuslikku positsioonide vahetust. On olemas märgatav distants valge- ja sinikraede vahel, kuid barjäär põllumajandustöötajate ja sinikraede vahel on veelgi tugevam. (Grusky, Hauser 1994 [1984]). Samas on eelpool kirjeldatud analüüs seotud ka teatud probleemidega. Autorite kasutatud skaala oli vaid kolmeastmeline: valgekraed, sinikraed ja põllumajandustöötajad. On toodud välja, et analüüsi aluseks olnud topoloogiline mudel² ei sobi tegelike andmetega pikema skaala kasutamisel (Featherman, Hauser 1994 [1978]).

Erikson ja Goldthorpe (1992) on leidnud, et põlvkondadevahelise sotsiaalse mobiilsuse puhul on kõige tugevam barjäär intelligentsil tööliste ja põllumajandustöötajatega.

Indiviidi tasandi tunnuste (nt sugu, sissetulek, haridus jne) analüüsi kaasamiseks kirjutatakse loglineaarsed mudelid ümber indiviidi tasandil baseeruvateks multinoomiaalse logistilise regressiooni mudeliteks (Roosma 2001 järgi Breen, Goldthorpe 1999). Sellist meetodit on kasutatud mobiilsuse analüüsimisel samast andmestikust, mis on ka käesoleva töö aluseks (Roosma 2001; Titma, Tuma, Roosma 2003). Nende autorite analüüside tulemustest tuleb juttu edaspidi, käsitledes konkreetsete tunnuste mõju mobiilsusele.

Eelpool toodud seaduspärad on saadud põlvkondadevahelist mobiilsust uurides. Seega tõstatub küsimus, mil määral on nad põlvkonnasisese sotsiaalse mobiilsusega seotud. Domański (1995) on leidnud, et mobiilsusbarjäärid on samad nii põlvkonnasisese kui ka põlvkondadevahelise mobiilsuse jaoks.

Püüdes välja tuua põlvkonnasisese ja põlvkondadevahelise mobiilsuse erinevusi, võib märkida, et samasse kihti jäämine on põlvkonnasiseselt suurema tõenäosusega, sest oma saavutatud positsiooni on kergem hoida kui saavutada sama positsiooni, mis oli

² Topoloogilised mudelid on loglineaarsete mudelite eritüüp, kus iga tabeli ruut seotakse teatava tasemega, mis väljendab veeru ja rea tunnuse seose tugevust vaadeldavas tabeli ruudus (Roosma 2001). Lihtsaim topoloogiline mudel on ridade-veergude kvaasisõltumatus, mida kasutasid ka Grusky ja Hauser (1994). Selle mudeli puhul püütakse marginaaljaotusega sobitada olukorda, kus peadiagonaali stabiilsust tähistavad positsioonid on andmetega täpselt sobitatud, kuid peadiagonaalile mitte langevate positsioonide puhul eeldatakse ridade ja veergude ehk sotsiaalse lähte- ja sihtpositsiooni sõltumatust st lähtutakse eeldusest, et iga grupi stabiilsusel on oma spetsiifika, kuid need, kes väljuvad peadiagonaalilt, võivad liikuda ükskõik millisele positsioonile. (Titma, Roosma 1999).

isal. Samuti tuleb siin arvesse võtta ajavahemikku, mille jooksul põlvkonnasisest mobiilsust vaadeldakse: mida lühem see on, seda suurem on stabiilsete arv, sest inimestel on tarvis teatud aega, et oma positsiooni vahetada. Veel on erinevus muude tegurite mõjus. Näiteks põlvkonnasisese mobiilsuse puhul on seos perekonnatausta kajastavate tunnustega ilmselt mõnevõrra nõrgem.

1.4 Sotsiaalne mobiilsus siirdeühiskonnas

Sorokin väidab, et mobiilsuse puhul ei saa välja tuua ühtegi pidevat trendi ei intensiivsuse ega suuna kohta. See sõltub konkreetse maa ajaloost, tema sotsiaalsest ülesehitusest (Sorokin 1959). Siit tulenevalt on uuritud sarnase tausta ja/või ülesehitusega riike. On leitud sarnaseid trende näiteks erinevate industriaalühiskondade mobiilsuse uurimisel (Lipset, Bendix, Zetterberg 1994 [1959]). Kesk- ja Ida-Euroopa riigid jagavad ühist lähiajalugu, neis oli sarnane ühiskonnakorraldus nõukogudeajal ja neis on toimunud sarnase suunaga muutused siirdeperioodil. Seega võiks oletada, et nende sotsiaalne mobiilsus on sarnaste joontega.

Siirdeprotsessis toimus endise idabloki riikides üleminek totalitaarselt riigikorralduselt demokraatlikule ja plaanimajanduselt turumajandusele. Nende muutustega seoses toimus ka majanduse ümberstruktureerumine. Tavaliselt toimuvad struktuursed muutused ühiskonnas põlvkonnavahtetuse läbi (Blossfeld 1990; Müller 1986). Põlvkondadevahelise mobiilsuse ulatuses Kesk ja Ida-Euroopa riikides märgatavaid muutusi ei toimunud (Domanski 1995)³. Küll aga näitavad erinevates maades tehtud uuringud põlvkonnasisese mobiilsuse suurenemist siirdeperioodil. Sellised tendentsid tulevad välja näiteks Poola, Bulgaaria, Tšehhi Vabariigi, Ungari, Venemaa ja Slovakkia kohta tehtud uurimistulemustest, mille kohaselt suurenes sel võrreldes vahepealse perioodiga põlvkonnasisene sotsiaalne mobiilsus ajavahemikel 1948-1952, mil toimus üleminek sotsialistlikule süsteemile, ja 1988-1993, kui toimusid olulised muutused seoses Nõukogude Liidu lagunemisega. (Domański 1998). Võrreldes Ida- ja Lääne-Saksamaad peale ühinemist (1990-1994), selgus, et „uutes” liidumaades

³ Kõigis antud töös käsitletud Henryk Domański artiklites on võrreldud mobiilsust sotsialistliku süsteemi ajal (1983-1988) ja siirdeperioodi (1988-1993). Põlvkondadevahelise mobiilsuse puhul on kasutatud ainult 1988. ja 1993. aasta andmeid. Põlvkonnasisese mobiilsuse osas on võrreldud respondendi esimest töökohta tema töökohaga 1988 ja 1993. aastal.

oli samuti põlvkonnasisene mobiilsus suurem kui „vanades” (Diewald, Solga 1997a: 222; Diewald, Solga 1997b: 194-196).

Karjäärimobiilsuse intensiivistumist ja põlvkondadevahelise mobiilsuse samaks jäämist põhjendatakse sellega, et mobiilsus ei suurene siirdeühiskonnas mitte seetõttu, et inimestel oleksid soodsamad võimalused tööturul ümber paiknemiseks ja positsioonide vahetamiseks, vaid just majanduse ümberstruktureerumise ning päris uute töövaldkondade tekkimise tõttu (Domański 1997). Kui suhteliselt stabiilsetes süsteemides toimub tööturu ümberstruktureerumine läbi põlvkonnavahtuse, siis kiirete ja radikaalsete muutuste tingimustes põlvkonnavahtusest ei piisa ning siinkohal saavutataksegi struktuursed ümberkorraldused just põlvkonnasisese mobiilsuse kaudu (Blossfeld, Mayer 1991: 674; DiPrete, Nonnemaker 1997; Sackmann, Weymann ja Wingens 2000: 56).

Ühe tööturul uue grupi näitena võib tuua ettevõtjad. See kiht on tekkinud peale Nõukogude Liidu lagunemist ning pidevalt laienenud. Turumajanduse tingimustes pääseb mõjule orientatsioon individualismile ja ettevõtlusele, mis kommunismi ajal oli piiratud. (Domanski 1998: 316; Sackmann, Weymann, Wingens 2000: 55) Paljud intelligendid, töölised ja põllumajandustöötajad kasutasid kiiresti ära uusi avanenud võimalusi ja olid ettevõtluses edukad. (Domański 1998: 316). Sellise tegevuse tõttu said neist määndžeride klassi esindajad. Samas oli ettevõtlus paljude jaoks ainuke väljapääs töötusest ehk uuenenud olukorras oli vana töökoht kadunud ning sellest olukorrast välja tulekuks oli vaja endale ise uus töökoht luua (Hinz 1996).

Samas oli kõige suurem langev mobiilsus just määndžeride seas, sest paljud, kes hakkasid tegelema ettevõtlusega, ei suutnud konkurentsist püsima jääda. Kõige väiksem oli mobiilsus intelligentsi, lihtööliste ja põllumajandustöötajate hulgas st suur osa nendesse gruppidesse kuuluvatest indiviididest jäid oma positsioonidele. (Domański 1997). Põhjused on siin erinevad. Intelligentsi puhul on ilmselt tegemist sellega, et nende positsioon põhineb spetsiifilisel haridusel ja oskustel ning samuti on suur osa neist hõivatud riigiasutustes, mis on majandusriskide osas turvalisemad kui erasektoris töötamine. Lihtöölistel jällegi haridus ja spetsiifilised oskused puuduvad, mistõttu ei ole nende võimalused sotsiaalse positsiooni osas tõusta kuigi head.

Rääkides võitjatest ja kaotajatest siirdeühiskonnas, ütlevad Sackmann, Weymann ja Wingens (2000: 55), et mehed ja kõrgema kvalifikatsiooniga töötajad said siirdest enam kasu kui naised ja kvalifikatsioonita töötajad.

Mobiilsusmustreid mõjutavad oluliselt mobiilsusbarjäärid. Collins (1979: 44-45) viitab barjääridele eliidi ja muude kihtide ning valge ja sinikraede vahel. Domański (1995: 304) nimetab kolm olulisemat barjääri sotsiaalses mobiilsuses. Üks on põllumajandustöötajate ja mittepõllumajandustöötajate vahel, teine valge- ja sinikraede ning kolmas eliidi (mänedžerid, kõrged valitsusametnikud, professionaalid) ja ülejäänud valgekraede vahel. See tähendab, et üle nende piiride on raske minna ja peamine positsioonide vahetus käib just seespool piire.

Selgitamaks, miks sellised piirid eksisteerivad, toovad Savage, Warde ja Devine (2005: 37) välja, et tegemist on ressursside puudumisega teatud kihtides. Nimetatud autorid kasutavad Golthorpe käsitlust ressurssidest ehk on olemas majanduslikud, kultuurilised ja sotsiaalsed ressursid. Domański (1995) konkretiseerib seda selgitust erinevate kihtide kohta. Eliidi puhul on selgunud seaduspära, et ta on ennast taastootev. Ilmselt on siin tegemist sotsiaalse ja kultuurilise kapitali edasi kandumisega järgmisele põlvkonnale ning põlvkonna siseselt alumiste kihtide jaoks tõusnute blokeerimisega, et enda positsiooni kindlustada. Suurt distantsi põllumajandustöötajate ja ülejäänud gruppide vahel võib aga seletada asjaoluga, et nende poolt kasutatavad majanduslikud ressursid (põllumajandusmaa, -masinad) ei ole kuigi kergesti vahetatavad turul enam hinnatud väärtuste vastu ning geograafiline distants nende ja teiste gruppide vahel on suur (Domański 1995).

Domański (1995) on leidnud, et siirdeperioodil esinevad põlvkondadevahelises mobiilsuses samasugused barjäärid, nagu eelpool kirjeldatud, kuid põlvkonnasisese mobiilsuse puhul on need mõnevõrra järele andnud. Kõige enam tuli see esile Tšehhi vabariigi ja Slovakkia puhul. Põlvkondadevahelise mobiilsuse puhul on ka siirdeühiskondades kõige teravamalt näha piir põllumajandustöötajate ja ülejäänute vahel, seda ei ole ainult Slovakkias ja Ungaris, kus põllumajandustöötajad töölistest ei eristu. Valgekraede ja sinikraede vahel ilmnes selge piir Bulgaarias, Tšehhi Vabariigis ja Poolas. Kui Tšehhis ja Poolas oli tegemist püsiva ja stabiilse trendiga, siis Bulgaaria puhul oli märgata barjääri tugevnemist, Venemaa ja Slovakkia osas jällegi piirid

hägustusid ning toimus tihe positsioonide vahetus tööliste ja lihtsa vaimse töö tegijate vahel ning Ungaris polnud piirid viimati mainitud gruppide vahel üldse märgatavad. Vaid Ungaris ja Bulgaarias on eliit eraldatud ülejäänud valgekraedest, Tšehhi Vabariigi, Poola, Venemaa ja Slovakkia puhul on eliidi kiht teistele gruppidele suhteliselt avatud. (Domański 1995).

Võrreldes põlvkondadevahelise mobiilsusega, on põlvkonnasisese mobiilsuse puhul põllumajandustöötajatel töolistest kergem pääseda määndžeride, tippspetsialistide ja kõrgete ametnike hulka ning töolistel on kergem "hüpata" otse ülemistesse kihtidesse kui saada teenindajate klassi. Põllumajandustöötajate barjäär teistega kaotab põlvkonnasiseses mobiilsuses oma tähtsuse. Valge- ja sinikraede vahel muutub piir võrreldes põlvkondade vahelise mobiilsusega tugevamaks, sama toimub piiriga eliidi ja muude kihtide vahel. On leitud, et mobiilsusbarjäärid Ida-Euroopa riikides ei erine oluliselt mobiilsusbarjääridest teistes kapitalistlikes riikides nagu Suur-Britannia, USA ja Saksamaa. (Domański 1995).

1.5 Siirde lõpp

1.5.1 Siirde lõpu teoreetilised konstruktsioonid

Siirde lõppu on võimalik väga erinevalt defineerida. Töö autor on toonud välja kolm definitsiooni, mis just Kesk- ja Idaeuroopa riike puudutavad.

- Süsteemi muutus. Kornai (1999) arvates on siire läbi, kui võimu monopol ei ole enam kommunistliku partei käes ja enamus tootmisvahenditest on eraomanduses ning turg on peamine majandussuhete juhtija.
- Süsteemi tasakaal ja võrreldavus. Gelb'i (1999) arvates on siirdeperiood läbi, kui siirde läbi teinud riigid peavad lahendama samu probleeme kui need riigid, mis on samal arengutasemel ja sarnase ühiskonnakorraldusega, aga nad ei ole siirdeperioodi kogenud. Siirderiigid peavad kõigepealt leidma tasakaalu ja lahendama süsteemimuutustest tingitud probleemid. Kui tasakaal on leitud st siirde läbi teinud riikide probleemid on sarnased

probleemidega, millega seisavad silmitsi riigid, kes pole siiret läbi teinud ja on samal arengutasemel, siis on siire lõppenud.

- Konkreetsed tulemused. Lavigne (1999) järgi on siirdeperiood lõppenud kui majandusnäitajad ja inimarengu indeks on jõudnud samale tasemele kui Lääne-Euroopa riikides. Süsteemimuutus mõjutab nimetatud indikaatorite kujunemist, aga süsteemimuutus iseenesest ei ole piisav näitamaks, et siire on läbi.

1.5.2 Sotsiaalne mobiilsus kui siirde lõpu näitaja

Järgnevalt on eelnevates lõikudes toodud kontseptsioonid tõlgitud sotsiaalse mobiilsuse keelde ehk vaadeldud, millised protsessid peaksid Kesk- ja Ida-Euroopa siirdeühiskondade sotsiaalses mobiilsuses aset leidma, et tegemist oleks siirdeperioodi lõpuga. Nagu eelpool kirjeldatust selgub, on siirdeperiood märgatav mobiilsuse trendides, seega peaks mobiilsuse mustrid näitama ka siirde lõppu.

Lippset'i, Bendix'i ja Zetterberg'i (1994 [1959]) järgi peaks siire olema läbi, kui mobiilsus on stabiliseerunud. Kõrged mobiilsuse määrad näitavad, et süsteem on tasakaalust väljas ja selle elemendid on normaalsest suuremas liikumises, et uut tasakaalu leida. Seega peaks siire olema läbi, kui mobiilsus on stabiliseerunud st mobiilsuse määrad ei ole enam nii kõrged kui siirdeperioodil. Philippe Schmitter'i arvates on siire läbi, kui olukord siirde läbi teinud riikides muutub igavaks ja ette prognoositavaks, st on saavutatud stabiilsus ja tasakaal (CEU: Graduate Conference 2006). Gelb'i (1999) järgi võib samuti öelda, et siire on lõppenud, kui tasakaal on leitud.

Domanski (1995) kohaselt on siirdeperiood läbi, kui mobiilsusbarjäärid on taas märgatavad.

1.5.3 Siirdeperioodi ajaline lõpp Eestis

Siirdeprotsessi täpne aeg ja kestus erinevad riigiti. Eesti kohta on välja toodud, et 1988-1991 toimus läbimurre ehk süsteemi muutus, 1991-1994 oli kiirete majandusreformide aeg ning 1994-1997 toimus ühiskonna stabiliseerumine (Lauristin,

Vihalemm 1997: 82). Seega võiks arvata, et 1997. aastaks on siirdeperiood Eestis läbi. Samas tuleb arvesse võtta seda, et nimetatud teos oli 1997. aastal välja antud, ning autorid ei võinud näha edasi, kui kaua konkreetselt siirdeprotsess kestab.

Kornai (2005: 3) arvates näitab Euroopa Liidu laienemine, et uued liikmesriigid on tunnustatud demokraatlike ja toimiva turumajandusega riikidena. Nagu eespool selgub, on poliitiline ja majanduslik süsteemi muutus Kornai jaoks piisav, et lugeda siire lõppenuks. Kornai ei ütle täpselt, millal Kesk- ja Ida-Euroopa riikides siirdeperiood läbi sai, aga tema jaoks on Euroopa Liiduga ühinemine kindlaks märgiks, et liitunud riikides on siire läbi.

Üldise arvamuse kohaselt oli 1999. aastaks siire Kesk-Euroopas läbi, erandiks on Balti Riigid ja Kagu-Euroopa riigid, kus siire veel päris läbi ei olnud, ning teistes endise NSV Liidu riikides ei ole siire selleks ajaks veel läbi (Lavigne 1999).

Gros ja Steinherr (2004) väidavad, et 2000. aastaks on kõigis tolleaegsetes Euroopa Liidu kandidaatmaades, välja arvatud Bulgaaria ja Rumeenia, siire läbi.

Seega võib öelda, et pole päris kindel, kas Eestis oli siirdeperiood 1997. aastaks läbi, aga see oli kindlasti lõpufaasis.

1.6 Sotsiaalset mobiilsust ja stratifikatsiooni mõjutavad tegurid

Järgnevalt on välja toodud mõned tegurid, mis võiksid sotsiaalset mobiilsust ja sotsiaalset struktuuri mõjutada. See nimekiri ei ole kindlasti ammendav, kuid käsitletavatid tunnused peaksid olema ühed olulisemad. Sugu ja haridus on indiviidi isikuga seotud tunnused, päritoluperekond annab ülevaate respondendi sotsiaalsest taustast ning sissetulek ja majandusharu seonduvad majandusliku kontekstiga ning seetõttu peaks edasi andma just siirdeühiskonna omapära. Kõik nimetatud tegurid esinevad sageli koosmõjus.

1.6.1 Sugu

Sugu on oluline ühiskonda diferentseeriv tunnus. Kuigi kõik ühiskonnad on enamal või vähemal määral sooliselt segregatsioonid, tekitab sotsialistlik süsteem eriti tugevat soolist segregatsiooni (Titma, Tuma 2001).

Mees- ja naistöajõu poolt domineeritud kohtadel on oma spetsiifika. Maria Charles (1992) toob välja, et kohad, kus suur osa töötajast on naised, on enamasti madalapalgalised, väiksema karjääri võimalusega ja vähema kohapealse koolitusega kui kohad, kus domineerib meestööajõud. Mitmetest uurimustest on selgunud, et naised on enamasti ülesindatud ametnike, müügitöölise ja teenindajate hulgas, mehed aga tootmises (töölised) ja juhtivatel positsioonidel, segregatsiooni määrad on küll riigiti erinevad, kuid üldine trend on sama (Charles 1992; Charles, Grusky 1995; Domański 2002; Janicka 1995; Neramo 2000; Petersen, Morgan 1995; Titma, Tuma, Roosma 2003). Eestis on naised meestest rohkem professionaalide, ametnike ja teenindajate hulgas. Mehed on ülekaalus lihttöölise ja määndžeride seas. (Murakas 1999). Majandusharude poolest on välja toodud, et Nõukogude Liidus olid valdavalt feminiinsed tervishoid, haridus, toitlustus, majutus, kaubandus ja tootmine (White 1997: 204).

Eelpool sai välja toodud, et siirdeperioodil on mobiilsus kõrgem, st inimesed vahetavad rohkem töökohti ning nende võimalused sotsiaalse positsiooni muutumiseks on suuremad. Domański (1997) on kuut siirderiiki (Bulgaariat, Tšehhi Vabariiki, Ungarit, Venemaad, Slovakkia ja Poolat) uurides jõudnud järeldusele, et kui enne siirdeperioodi oli naiste mobiilsus suurem, siis siirdeperioodi ajal osutus meeste mobiilsus naiste omast kõrgemaks.

Naistel olid siirdeperioodil ka meestest viletsamad võimalused tööturul. Naistel olid nendega samal positsioonil olevate meestega võrreldes suurem risk alanevaks mobiilsuseks ja väiksemad võimalused sotsiaalse positsiooni poolest tõusta. (Diewald, Solga 1997: 224; Gerber 2002; Sackmann, Wingens 1996: 20). Ainuke valdkond, kus naiste stabiilsus oli meeste omast suurem oli avalik sektor (Diewald, Solga 1997: 224; Mayer 1996: 339).

Sugu mõjutab tööalast karjääri kõige enam just alguses. Selline seaduspära tuleneb asjaolust, et sugu on seotud haridusega ja haridus on tugevalt seotud esimese töökohaga.

Naiste puhul püsib hariduse ja päritoluperekonna mõju kauem kui meestel. (Warren, Hauser, Sheridan 2002).

Samuti võivad haridus ja sissetulek olla sooti erinevalt jaotunud. Warren, Sheridan, Hauser (1998) on välja toonud, et sarnasel töökohal olles on naistel tavaliselt meestega võrreldes kõrgem haridus ja madalam palk. Samad autorid on hiljem jõudnud järeldusele, et hariduse ja töökoha kooskõla poolest soolist erinevust siiski pole, aga kui on tegemist töökohtadega, mis nõuavad sama haridust, siis mehed on enamasti neil kohtadel, mis on paremini tasustatud (Warren, Hauser, Sheridan 2002).

Eestis oli 1997. aastal naiste palk keskmiselt 72% meeste omast. Suurim ebavõrdsus naiste ja meeste palkade vahel oli teenindajate, poe ja turu müüjate puhul (27%) ning väikseim erinevus oli ametnike palkade osas (10%). (Eamets, Philips, Annus 1999). Veel on Eesti puhul selgunud, et kui haridus ja ametigrupp on sama, on vallaliste noorte naiste sissetulek peaaegu võrdne abielus meeste omaga ja kõrgem kui noortel vallalistel meestel. (Murakas1999).

Sugu on tugeva segregatsiooni tõttu ühiskonnas ilmselt üks tugevamaid mobiilsust ja sotsiaalset struktuuri mõjutavaid faktoreid.

1.6.2 Haridus

Hariduse mõju on kõige tugevam töökarjääri algul, vanuse tõustes ning peale tööturule sisenemist see väheneb (Featherman and Hauser 1978; Blau, Duncan 1967⁴; Warren 2001⁵ Warren, Hauser, Sheridan 2002 järgi). Hariduse mõju on kõige tugevam esimese töökoha puhul, see kaob, kui ollakse juba tööturule sisenenud. Tegelikult muutub edasiste töökohtade puhul hariduse mõju lihtsalt kaudseks, sest haridus mõjutab esimesele töökohale asumist, esimene teisele jne. (Warren, Hauser, Sheridan 2002). Sellise protsessi põhjuseks on asjaolu, et töökarjääri alguses on haridus ainus tunnus, mis tööandjale näitab, kas inimesel on vajalikud oskused või mitte (Collins 1979; Rasztar 1999), hiljem on olemas juba eelnev töökogemus ning võimete ja tööoskuste väljaselgitamisel on võimalik kasutada teisi indikaatoreid nagu soovituskirjad, tööraportid jne (Warren, Hauser, Sheridan 2002). Kuna haridus ühest küljest näitab

⁴ Blau, P M; Duncan, O D. (1967). *The American Occupational Structure*. New York: John Wiley and Sons.

⁵ Warren, J R. (2001). Changes with Age in the Process of occupational Stratification. *Social Science Research* 30: 264-288.

inimese kvalifikatsiooni, teiselt poolt aga välistab vastava positsiooni neile, kel vajalikku haridust ei ole, on haridus teatud mõttes mobiilsuse piire paika panev tunnus (Groß 2003; Raszta 1999).

Üsna ettearvatavalt annab kõrgem haridus tööturul eeliseid: rohkem tõusvat mobiilsust, vähem alanevat mobiilsust, vähem liikumist madalamalt tasustatud majandusharudesse. Madalama haridusega inimestel on vähem võimalusi saada hästitasustatud tööd. (Gerber 2002; Marger 1999; Mayer, Diwald, Solga 1999). Haridus mõjutab ühiskonnas kõige enam vähem privilegeeritud gruppide (näiteks etniliste vähemuste, naiste) mobiilsust (Blau, Duncan 1967 Warren, Hauser, Sheridan 2002 järgi; Steiner, Kraus 1996:197). Kõrgharidus kaitseb ka alaneva mobiilsuse eest ehk siis kõrgharidusega inimeste positsioon tööturul on väga stabiilne (Steiner, Kraus 1996).

Hariduse omandamist võib käsitleda ka kui teadlikku positsiooni omandamise või sotsiaalse mobiilsuse kavandamise strateegiat. Werfhorst'i ja Andersen'i (2005: 322) väitel püüab järeltulev põlvkond omandada sellist haridustaset, et säilitada oma vanemate sotsiaalne positsioon, enamasti peavad nad selleks omandama kõrgema haridustaseme kui vanematel oli.

Titma, Tuma, Roosma (2003) uurimusest selgus, et haridus mõjutab kõikidesse ametigruppidesse kuulumist, kuid eriti tugev on hariduse mõju professionaalide hulka kuulumise prognoosijana.

Rääkides haridusest postsotsialistlikes riikides, on oluline mainida ka seda, et paljudes endise Nõukogude Liidu või selle mõjusfääri riikides oli naiste haridustase meesete omast kõrgem (Titma, Tuma 2001; White 1997).

Kesk- ja Ida-Euroopa riikide puhul on oluline välja tuua, et väljundi mõjutaja tööturul ei ole mitte ainult indiviidi haridustase, vaid ka haridussüsteem tervikuna. Endise idabloki riikides oli keskkoolitüübi poolt määratud ka edasine töö või haridustee (Goldthorpe 2000; Sackmann, Weymann, Wingens 2000: 177-182; Titma, Tuma, Roosma 2003).

1.6.3 Päritoluperekond

Mitmed uurijad on leidnud, et otsene päritoluperekonna mõju ametikohale jääb muutumatuks või väheneb vanuse tõustes (Warren, Hauser, Sheridan 2002 järgi Blau, Duncan 1967; Featherman 1971⁶; Featherman and Hauser 1978).

Päritoluperekond mõjutab kõige enam respondendi haridusteed. Perekonna mõju ametikohale ja mobiilsusele on kaudne läbi hariduse (Ganzeboom, Luijckx 2004; Gerber 2000; Otto, Call, Spenner 1981; Warren, Hauser, Sheridan 2002; Warren, Sheridan, Hauser 1998). On leitud, et just kõrgema haridusega vanema mõju respondendi haridusteele on oluline (Gerber 2000; Halsey, Heath, Ridge 1980). Kuna hariduse mõju ametikohale väheneb aja jooksul, siis on loogiline, et ka päritoluperekonna mõju väheneb.

1.6.4 Sissetulek

Domański (1995) arvates on majandusliku ebavõrdsuse suurenemine üks oluline sotsiaalset mobiilsust mõjutav tegur Ida-Euroopas. Sissetulekud kui majandusliku jõukuse näitajad on oluliselt diferentseerunud peale turumajandusele üleminekut. Samuti mõjutavad mobiilsust sissetulekute jagunemise uued põhimõtted, mille kohaselt sotsialistlikus süsteemis alatasustatud intelligentsi sissetulekud tõusid ning tööliste ja põllumajandustöötajate sissetulekud vähenesid. Kõrgema sissetulekuga positsioonid peaks ahvatlema madalamaid klasse kui võimalus parandada oma positsiooni tööturul ja kindlustada suuremat majanduslikku kasu. (Domański 1995).

Siirdeprotsessi algul, kiirete reformide ajal olid palgad ühed kiiremini mõjutatavamad majandusnäitajad. Palkade struktuur tegi juba 1992. läbi korrektuuri majandusharude kaupa. Kõige suuremad palgatasemete ja struktuuri muutused toimusid 1993. – 1994. aastal, väiksemad korrektsioonid jätkusid ka 1995. – 1996. aastal. (Eamets, Philips 2000).

Sissetulekut ei ole võimalik vaadata eraldiseisva tunnuseks, see on alati määratud mingite teiste tegurite poolt.

⁶ Featherman, D L. (1971). A Research Note: A Social Structural Model for the Socioeconomic Career. *American Journal of Sociology* 77: 293-304.

Vaadates sissetulekute soolist jaotust selgub, et naiste sissetulekud on paljudes maades umbes 20-30% võrra meeste omadest madalamad, endised NSV Liidu ja selle mõjupiirkonna riigid ei ole selles osas mingid erandid. Poolas tehtud uurimuste põhjal on selgunud, et siirdeperioodil meeste ja naiste sissetulekute erinevus kahanes oluliselt, kuid peale 1993. aastat ebavõrdsus suurenes jälle. (Domański 2002: 414).

Pöörates tähelepanu sissetulekute muutusele selgub, et vahemikus 1991 kuni 1997 toimusid sissetulekutes olulised struktuursed muutused. Kõige suurem reaalsissetuleku (tarbijahinna indeksi alusel korrigeeritud sissetulek) kasv toimus riiklikus sektoris (26%). Kõige enam on tõusnud riiklike jõustruktuuride sissetulek (armee, korrakaitse), järgnevad riiklikud teenused (haridus, meditsiin), samuti toimus suurem reaalsissetulekute tõus riigi enamusosalusega ettevõtetes. Erasektoris töötajate reaalsissetulek oli 1991. aastal poole suurem kui riikliku sektori töötajate oma, kuid see kahanes 1997. aastaks 18% võrra, samas suurenes oluliselt hõivatus erasektoris. (Murakas 1999; Murakas, Trapido 1999).

Sissetulekud on kasvanud eelkõige nendes ametirühmades, millesse kuulumine eeldab keskeri- või kõrgharidust. Kõige suurem sissetulekute kasv on toimunud kõrgharidusega spetsialistide seas, neile järgnevad tippametnikud, seadusandjad ja keskeriharidusega spetsialistid. Oluliselt on kasvanud ka mittekvalifitseeritud tööliste palgad, jäädes siiski ametirühmade seas kõige madalamaks.

1.6.5 Majandusharu

Majandusharu mõjutab selgelt mobiilsust siirdeühiskonnas (Gerber 2002). Siirdeühiskonna struktuursed muutused tulid esile just majandusharuti. Nõukogude liidus oli plaanimajanduse teel ülearendatud rasketööstus ja ehitus, st hõivatus nendes sektorites oli kaugelt kõrgem, kui see turumajanduse tingimustes oleks kujunenud, samas olid kaubandus-, toitlustus-, teenindus-, ja finantssektor alaarendatud. Turumajanduse tingimustes suurenes hõivatus just viimases majandusharude grupis. (Berend 1997: 20-21; Domański 1998: 316; Gerber 2002: 631; Gros, Steinherr 2004; Kornai 1996: 115-118; Kratzer 1997; Rasztar 1999: 19; Steiner 1997: 119-120; Titma, Tuma 2001; Wiener 1997). Kesk- ja Ida-Euroopa riikides vähenes agraarsektoris hõivatus drastiliselt väga lühikese aja jooksul (Berend 1997: 20; Geißler 1996: 297;

Kornai 1996: 115-118; Kratzer 1997; Rasztar 1999:19; Sackmann, Weymann, Wingens 2000; Steiner 1997: 119-120; Wiener 1997). Hõivatus majandusharuti on üks oluline majanduse struktuuri näitaja. Eelpool ära toodud autorid on leidnud, et erinevates siirderiikides on kõigis toimunud majandusharuti hõivatuse muutumine, on see kindlaks märgiks majanduse ümberstruktureerumisest.

Eestiski toimus majandusharuti majanduse ümberstruktureerumine. Oluliselt vähenesid põllumajandus- ja kalandussektor, tööhõive suurenes kinnisvaras, äris, riigivalitsemises, hariduses ja teistes isiklike teenustega seotud valdkondades, samuti finantsvahetuses, kaubanduses ja elektri tootmises. Teistes majandusharudes ei ilmne selgelt ja süstemaatiliselt suunatud muutust. (Eamets, Philips, Annus 1999). Vastandades avalikku ja erasektorit on selgunud, et avalikus sektoris on stabiilsus suurem, aga karjäärivõimalus ehk võimalus tõusvaks mobiilsuseks väiksem (Diewald, Solga 1997; Kratzer 1997: 98; Mayer, Diewald, Solga 1999).

Majandusharu toimib ka sissetulekute diferentseerijana. Kõrgemini tasustatud majandusharudes on mobiilsus väiksem, samuti on töötajatel väiksem risk asuda töökohtadele või majandusharudesse, kus makstakse vähem. Vähemtasustatud majandusharudes on töötajad mobiilsemad, aga neil on väiksem tõenäosus saada kõrgema palgaga töökohta. (Gerber 2002). Vaadates Eesti sissetulekuid majandusharuti muude tunnuste samaks jäädes, on kõige väiksem sissetulek põllumajanduses ja oluliselt suurem valitsuses (Murakas 1999).

1.7 Probleemi püstitus ja hüpoteesid

Eelpool toodud teoreetilisest osast selgub, et pole kindel, kas 1997. aastaks on Eestis siire läbi või mitte, ent kindlasti on tegemist selle lõpufaasiga. Nagu töö autor juba sissejuhatuses välja tõi, on töö peamine eesmärk uurida, kas ja mil määral on 1997. aastaks Eestis siirdeperiood sotsiaalse mobiilsuse trendide põhjal läbi saanud.

Domanski (1998) ja Bendix'i, Lippset'i ja Zetterberg'i (1994 [1959]) põhjal peaks siirdeperioodil olema sotsiaalse mobiilsuse määrad kõrgemad kui sellele eelneval või järgneval perioodil. Uurimused kinnitavad, et Ida-Saksamaal oli mobiilsus juba 4

aastat peale taasühinemist oluliselt madalam kui 3 aastat varem.. (Diewald, Solga 1997: 187; Steiner 1997). Sellest tulenevalt võib püstitada esimese hüpoteesi.

Hüpotees 1: Sotsiaalse mobiilsuse määrad on esimesel perioodil kõrgemad kui teisel.

Domanski (1995) toob välja, et siirdeperioodil sotsiaalse mobiilsuse barjäärid annavad järele, aga hiljem muutuvad jälle nähtavaks. Siit tulenevalt võib püstitada teise hüpoteesi.

Hüpotees 2: Sotsiaalse mobiilsuse barjäärid on teisel perioodil tugevamad kui esimesel perioodil.

Titma ja Tuma (2001) on toonud välja, et nõukogude süsteem põhjustas ekstreemselt tugevat soolist segregatsiooni. Seega peaks sooline jaotus sotsiaalsete kihtide lõikes muutuma ühtlasemaks. Siit tulenevalt võib püstitada järgneva hüpoteesi.

Hüpotees 3: Sooline segregatsioon sotsiaalsete kihtide lõikes on esimesel perioodil tugevam kui teisel perioodil.

Warren'i, Hauser'i ja Sheridan'i (2002) järgi mõjutavad perekondliku taustaga seotud tunnused töökarjääri just alguses, hiljem nende mõju väheneb. Samade autorite kohaselt on perekonnal tegelikult mõju haridusele ja haridusteele ning hariduse kaudu kaudselt töökarjäärile. Titma, Tuma, Roosma (2003) jällegi toovad välja, et sotsialistlikus süsteemis on haridussüsteemil tugevam mõju kui perekondlikul taustal. Siit võib püstitada hüpoteesid 4 ja 5.

Hüpotees 4: Perekondliku tausta mõju sotsiaalsesse kihti kuulumisele on esimesel perioodil tugevam kui teisel perioodil.

Hüpotees 5: Haridustee mõju sotsiaalsesse kihti kuulumisele on mõlemal perioodil tugevam kui perekondliku tausta mõju.

Sissetulekud olid ühed kiiremini muutunud majandusnäitajad siirdeperioodi algul. Seega on sissetulekute struktuur juba üsna algul muutunud turumajanduslikele standarditele vastavaks. Võiks arvata, et neil, kes on oma erialal paremad spetsialistid, on kõrgem sissetulek ja seetõttu on nad ka püsivamad oma positsioonil. Siit tulenevalt saab püstitada järgmise hüpoteesi:

Hüpotees 6: Suurem sissetulek soodustab oma positsioonile püsima jäämist.

Siirdeperioodil toimus tööturu ümberstruktureerumine. Sellega seoses olid inimesed tööturul väga liikuvad. Horisontaalse ja vertikaalse mobiilsuse kõrval kogeti ka liikumist suunas, mida nõukogude ajal ei tuntud – nimelt tööturult välja. Ida-Saksamaa tööturu uurijad näevad nii tihedat töökohtade vahetust pigem tööturul mõjuvate jõudude poolt peale surutuna ja seega alanevat mobiilsust soodustavana ehk siis sarnase mõjuga nagu töötustki (Sackmann, Wingens 1996). Siit tulenevalt võib püstitada veel kaks hüpoteesi.

Hüpotees 7: Suurem töökohtade vahetus siirdeperioodil soodustab alanevat mobiilsust.

Hüpotees 8: Töötuse kogemus siirdeperioodil soodustab alanevat mobiilsust.

Hõivatus majandusharuti on veel üks tegur, mis siirdeprotsessi käigus oluliselt muutus. Nagu eelpool juba kirjeldatud, kahanes drastiliselt hõivatus põllumajanduses, vähenes hõivatus tööstuses ning suurenes teeninduses. Üks majandusharu, kus hõivatus suhteliselt samaks jäi oli riiklikult finantseeritav sektor. Seda sektorit seostatakse kõige suurema stabiilsusega sektoriks siirdeühiskondades (Diewald, Solga 1997: 177, 221; Kratzer 1997: 98; Mayer, Diewald, Solga 1999). See majandusharu ei olnud ümberstruktureerumisest eriti puudutatud, sest nt õpetajaid ja arste vajati edasi samal moel. (Diewald, Sørensen 1996: 74-75).

Siit võib tuletada viimase hüpoteesi:

Hüpotees 9: Riiklikult finantseeritav sektor oli mõlemal perioodil seotud suure stabiilsusega.

II Analüüs

Analüüsis osas on hüpoteesidest lähtuvalt võrreldud sotsiaalset mobiilsust perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004, et välja uurida, millises osas mobiilsusmustrid ja mobiilsuse ning stratifikatsiooni mõjutegurid nimetatud perioodidel erinevad, ning sellest tulenevalt millises ulatuses, sotsiaalset mobiilsust silmas pidades, on siirdeperiood Eestis läbi 1997. aastaks.

2.1 Metoodika

2.1.1 Andmed

Eelpool püstitatud hüpoteeside kontrollimiseks kasutatakse antud töös M. Titma juhtimisel läbi viidud longituudprojekti “Ühe põlvkonna eluteed” käigus Eesti kohta kogutud andmeid. Uurimuse esimese etapi jooksul 1983. aastal küsitleti Eestis 3400 respondenti, kui nad olid lõpetamas keskkooli, järgnevalt pöördui nende poole 1987, kui küsitletavad olid omandamas kõrgharidust või jõudnud alustada oma tööalast karjääri, seejärel 1992, peale Eesti taasiseseisvumist, kui enamus respondente oli jõudnud tööturule ning loonud ka oma pere, 1997, kui eesti ühiskond oli peale radikaalseid muutusi stabiliseerunud, ja viimaks 2004. aastal, peale Eesti liitumist Euroopa Liiduga. Nagu näha küsitluste ajastusest, puudutavad esimesed etapid peamiselt inimese eluteega seonduvaid aspekte ning viimased lähtuvad olulistest muutustest eesti ühiskonnas.

Esimesel etapil 1983. aastal moodustati keskharidust andvatest õppeasutustest proportsionaalne valim vastavalt elanike arvule asulates 1979. aasta rahvaloenduse andmetel. Uurimusse kaasati kõik õpilased valimisse sattunud koolide juhuslikult valitud klassidest. Valimiga oli haaratud umbes neljandik 1982/83 õppeaastal keskhariduse saanud noortest. (Kenkmann 1998; Roosma 2001).

Longituduurimuse puhul keskendutakse ühele põlvkonnale ja küsitletakse korduvalt samu indiviide. Selline küsitlusviis annab ühelt poolt võimaluse jälgida inimese elutee spetsiifikaga seotud protsesse ja samas ka ühiskondlikest muutustest tulenevaid mõjusid. Andmete kogumisel on kasutatud sündmuste analüüsi formaati, mille kohaselt näiteks antud töö teemast lähtuvalt küsitakse respondentilt tema esimest

töökohta, siis sellele järgnevat, ja nii kuni viimase töökohani. (Kenkmann 1998; Roosma 2001).

Kerckhoff (1993:3) toob välja kaks peamist joont, mis läbivad eluteede uuringuid puudutavat kirjandust. Esiteks defineeritakse elutee uuringus eluteed kui olemuselt järjepidevat ja eraldiseisvat ning mille olemuse ja kuju määravad paljud põhjus-tagajärg seosed. Teiseks põhineb eluteede uuring eeldusel, et indiviidide eludes toimivad teatud seaduspärasused ja mustrid.

Kuna valim on tehtud vaid ühe hariduskohordi põhjal, ei ole see representatiivne kogu eesti rahva kohta ning samuti ei ole proportsionaalselt esindatud vastav kohort. Valim ei esinda seda osa aastakäigust, kes ei omandanud keskharidust päevases õppevormis, samuti keskhariduseta indiviide (arvestuslikult kümnendik antud kohordist) ning osaliselt ka venekeelt kõnelevaid inimesi. (Titma 1999).

. Valdavasse enamusse varasematesse väljaspool Eestit kogutud andmestike põhjal tehtud analüüsidesse on kaasatud ainult mehed. Ilmselt on see seotud asjaoluga, et naiste hõivatus on olnud Lääne-Euroopas meeste omast oluliselt madalam. Domański (1995) on kuut endise idabloki riiki võrreldes jõudnud järeldusele, et meeste ja naiste puhul tulevad esile samad mobiilsusbarjäärid. Käesolevas töös on nii naised kui mehed koos analüüsi võetud. See erineb küll üldisest Euroopa ja Ameerika uurimistraditsioonist, kuid on Eesti tööhõivet ja kultuurilis-ajaloolist tausta arvestades igati õigustatud.

2.1.2 Analüüsimeetodid

Analüüsitulemuste osas on kõigepealt võrreldud sotsiaalsete kihtide protsentjaotusi erinevatel aastatel, et saada ülevaadet, milliste kihtide osakaal on kasvanud, milliste oma jäänud samaks ja milliste osakaal kahanenud vastava põlvkonna puhul antud valimisse kuuluvate respondentide seas.

Seejärel on tehtud esmane analüüs risttabelite abil, et näha, kui suur hulk respondentidest on kummalgi perioodil muutnud oma sotsiaalset positsiooni ning milline osa neist jäänud endisesse kihti püsima.

Edasi on kasutatud multinomiaalset logistilist regressioonanalüüsi, et uurida lähemalt, millised tunnused ja kategooriad ning mil määral prognoosivad erinevatesse sotsiaalsetesse kihtidesse kuulumist 1997. ja 2004. aastal. Et saada täpsemalt teada

sõltumatute tunnuste mõju erineval sotsiaalsel positsioonil olevatele indiviididele, on viimase sammuna kasutatud sõltumatuks tunnuseks oleva sotsiaalse positsiooni koosmõjumudeleid erinevate teiste sõltumatute tunnustega sõltuva tunnuse erinevatesse kategooriatesse kuulumise prognoosimisel.

Regressioonanalüüsi põhiidee on väljundtunnuse hajuvuse kirjeldamine sisendtunnuste kaudu. Multinomiaalne logistiline regressioon annab võimaluse kasutada sõltuva tunnusena kategoriaalset tunnust, millel on rohkem kui kaks kategooriat, erinevalt binaarsest logistilisest regressioonist, kus väljundtunnus võib olla vaid kaheväärtuseline, ja lineaarsest regressioonist, kus väljundtunnus peab olema arvuline. Sisendtunnuste liik ei ole oluline, need võivad olla nii kategoriaalsed kui arvulised.

Seose suurust sisend- ja väljundtunnuse kategooriate vahel kirjeldab koefitsient B , mis on oma olemuselt riskisuhte logaritmi (risk kuuluda prognoositavasse kategooriasse, võrreldes taustakategooriasse kuulumisega). Koefitsiendi B eksponentfunktsiooni $[Exp(B)=e^B]$ abil tuuakse välja seose tõenäosuse täpne suurus.

Eelpool kirjeldatud loglineaarsete mudelite aluseks võtmisel multinomiaalses analüüsis saadakse indiviiditasandi tunnuste mõju sotsiaalse mobiilsuse võimalustele ehk indiviidi teatud ajahetkede sotsiaalsete positsioonide seosele (Roosma 2001). Antud töös on keskendutud kindlatest sotsiaalsetest positsioonidest tulenevatele võimalustele ja takistustele ning neid võimendavatele koosmõjuritele ja seetõttu on kasutatud ainult multinomiaalset logistilist analüüsi. Loglineaarne meetod annab võimaluse üldistatuma teadmise saamiseks, multinomiaalne logistiline analüüs jällegi võimaldab detailsemat uurimist.

2.1.3 Tunnused

Järgnevalt kirjeldatakse analüüsis kasutatud tunnuseid. Tunnuste kategooriad koos sagedusjaotusega on ära toodud lisas 1 ning sõltumatud tunnused sotsiaalse kihi lõikes nii 1992., 1997., kui ka 2004. aastal lisas 2.

Sõltuvateks tunnusteks multinomiaalses logistilises analüüsis on amet 1997. ja amet 2004. aastal.

Respondendi amet on algselt fikseeritud ISCO88 (International Standard Classification of Occupations) (Ametite klassifikaator 1999) 1997. aasta etapis kolmenumbri- ja 2004. aasta etapis kahe- ja kolmenumbri- versiooni skaalaga. Titma, Tuma,

Roosma (2003) eeskujul on see Erikson'i ja Goldthorpe'i (1992) klassifikatsiooni järgi ümber kodeeritud. Valimi spetsiifikast lähtuvalt on seda skeemi modifitseeritud: ülemisi kihte on jaotatud alakihideks, alumisi kihte jällegi koondatud. Antud töös on respondendid jagatud kuude kihti. Esimese kihi moodustavad mänedžerid, nende hulka kuuluvad seadusandjad, tippametnikud, juhid. Ettevõtjad kui peale nõukogude aega tõusnud uus kiht on samuti lisatud mänedžeride kategooriasse. Teise kihti kuuluvad kõrgharidusega spetsialistid (tippspetsialistid). Keskastme spetsialistid on keskharidusega spetsialistid ja ametnikud. Neljanda kihi moodustavad lihtsa vaimse töö tegijad, need on peamiselt teenindajad. Viies kiht koosneb oskustöölolistest ja kuues lihttöölolistest. Keskastme spetsialistid on analüüsis taustakategooriana.

Sõltumatud tunnused multinomiaalses logistilises regressioonis on sotsiaalse kihi näitajana amet 1992. ja 1997. aastal, isikuga seotud tunnustest sugu ja haridus, nõukogude süsteemi mõju edasi kandva tunnusena keskkooli tüüp, tööturu ja selle muutusi kajastavate tunnustena majandusharu, sissetulek, vahetatud töökohtade arv ja kogetud töötus. Perekondlikku sotsiaalset tausta kajastavad vanema haridus ja sotsiaalne positsioon.

Amet sõltumatute tunnustena on kodeeritud eelpool ära toodud skeemi järgi, aga siin on taustakategooria lihtsa vaimse töö tegijad.

Haridus on algselt mõõdetud kategooriaalsel skaalal, aga igale skaalapunktile on omistatud arvulised vasted aastates ning antud analüüsis kasutatakse haridust arvulise tunnusena. Analüüsi ei ole kaasatud mitte ainult kõrgeim omandatud haridustase, vaid ka süsteemitunnusena keskkoolitüüp kui peamine töötee või vähemalt selle alguse suunaja nõukogude süsteemis. Viimane koosneb kolmest kategooriast: keskeriharidus, kutsekeskharidus ning taustakategooriana üldkeskharidus.

Majandusharu on analüüsis 4-kategoorialisena: tootmine, teenindus, riiklikult finantseeritav ja muu sektor. Tootmine hõlmab põllumajandust, metsandust, kalandust, energiatööstust, veemajandust, põlevkivitööstust, masinatööstust, tekstiilitööstust, puidutööstust, kergetööstust, toidutööstust, ehitust, elektroonikat. Teeninduse alla kuuluvad teenused, äti, toitlustus, transport, side, infotatsioon, statistika, pangandus, finantsvahetus, kindlustus ja riigikaitse. Riiklikult finantseeritava sektori moodustavad haridus, kultuur, tervishoid, teadus, kunst, riiklikud institutsioonid, sotsiaalsed organisatsioonid, poliitilised parteid.

1992. aasta sissetulek oli mõõdetud erinevates valuutades, kuna inimeste sissetulekud sel ajal olid erinevates valuutades. Analüüsi lülitamiseks teisendati sissetulek dollaritesse (Murakas 1999). Antud analüüsis on nii 1992. kui ka 1997. aasta sissetulek teisendatud kümnetesse dollaritesse, sest kui nimetatud tunnuseid kasutada analüüsis lihtsalt dollaritena, osutub sissetulek küll statistiliselt oluliseks, aga 1 dollar on liiga väike ühik, et koefitsiendi suurust mõjutada. Algühiku 10 dollari peale teisendamisel on osutub võimalikuks sissetuleku ühe ühiku muutuse mõju sotsiaalsele mobiilsusele ja stratifikatsioonile.

Vahetatud töökohtade arv on saadud töötees kajastatud töökohtade arvu järgi. Töötuse tunnus on pärit 1997. aasta küsitlusetapist. Selleks ajaks oli töötust kogunud ligikaudu veerand respondentidest – neist ligi 10% enne 1992. aastat ning kõik ülejäänud ajavahemikus 1992-1997.

Perekondlikku sotsiaalset tausta kajastavad analüüsis vanema haridus ja positsioon. Nende mõlema puhul on analüüsi lülitatud selle vanema haridus või positsioon, kellel vastav tunnus oli kõrgema tasemega. (Gerber 2000; Halsey, Heath, Ridge 1980) toovad välja, et indiviidi tööteed mõjutab just kõrgema haridustasemega vanema haridus. DiPrete (2002) väidab, et leibkonna sotsiaalse staatuse määrab kõrgema ametialase positsiooniga pereliige, seepärast on ka vanema ameti puhul kasutatud kõrgema positsiooniga vanema sotsiaalset kihti.

Aja jooksul muutuvate tunnuste nagu haridus, majandusharu, sissetulek ja töökohtade arv puhul on analüüsis kasutatud erinevate mudelite puhul erinevast küsitlusetapist pärit tunnuseid. Kui sõltuv tunnus on 1997. aasta sotsiaalne kiht, kasutatakse 1992. aasta küsitlusetapist pärit majandusharu, haridust ja sissetulekut ning 1997. aasta etapist töökohtade arvu; ning vastavalt 1997. aasta etapist pärit majandusharu, haridust ja sissetulekut ning 2004. aasta etapist töökohtade arvu, kui sõltuv tunnus on 2004. aasta sotsiaalne positsioon.

2.2 Tulemused

2.2.1 Ametite struktuur aastate lõikes, mobiilsustabelid ja -näitajad

Esmalt on välja toodud ametite struktuur erinevatel uurimisetappidel kirjeldamiseks, millised ametigrupid on laienenud, millised jäänud samaks ja millised kahanenud.

Tabel 1. Ametite struktuur aastate lõikes.

	1992	1997	2004
Mänedžerid	8	13	23
Tippspetsialistid	19	19	17
Keskastme spetsialistid	18	16	17
Lihtsa vaimse töö tegijad	15	16	13
Oskustöölised	30	29	22
Lihttöölised	10	7	7

Nagu näha tabelist 1, on mänedžeride grupp tõsiselt laienenud, eriti võrreldes kahte viimast etappi. 1997. ja 2004. aasta vahel on mänedžeride grupp poole enam (10%) kasvanud, võrreldes 1992. ja 1997. aasta vahelise ajaga (5%). Enamus muid positsioone on jäänud enam-vähem samasse proportsiooni, kõikides ainult 2-3% võrra. Vaid oskustöölise grupp on 1992. ja 2004. aasta vahel vähenenud 8% võrra.

2.2.2 Mobiilsustabelid ja -määrad

Järgnevalt on võrreldud väljuvat mobiilsust ehk kuhu on erinevatest lähtegruppidest pärit inividid välja jõudnud.

Tabel 2a. Väljuv mobiilsus 1992-1997 (%).

Amet 1992	Amet 1997						Kokku
	Mänedžer	Prof	Kesk spets	Lihtsa vaimse töö teg	Oskus-tööline	Liht-tööline	
Mänedžer	63	12	7	11	7	1	100
Tippspetsialist	15	72	4	6	2	1	100
Kesk spets	8	10	58	9	11	3	100
Lihtsa vaimse	8	8	5	64	11	3	100
Oskustööline	5	2	9	6	70	9	100
Lihttööline	6	2	11	11	38	33	100
Kokku	13	19	16	16	29	7	100
N	317	463	397	396	718	178	2469

Tabel 2b. Väljuv mobiilsus 1997-2004 (%).

Amet 1997	Amet 2004						Kokku
	Mänedžer	Prof	Keskspets	Lihtsa vaimse töö teg	Oskustööline	Lihttööline	
Mänedžer	76	9	9	1	3	0	100
Tippspetsialist	21	59	11	6	2	1	100
Keskspets	15	10	46	15	12	3	100
Lihtsa vaimse	14	5	25	40	8	9	100
Oskustööline	8	2	7	9	61	13	100
Lihttööline	9	2	8	13	39	28	100
Kokku	23	17	17	13	22	7	100
N	310	227	226	174	288	95	1320

Nagu näha tabelist 2b, on mänedžeride kiht olnud viimase perioodi kõige stabiilsem kiht. Samas selgub tabelist 1a, et mänedžeride kiht on esimesel perioodil olnud suurima liikuvuse poolest kolmas kiht. Tundub, et 1992-1997 toimus mänedžeride grupi areng ja kujunemine ning teisel perioodil on nad leidnud juba teatava tasakaalu.

Tippspetsialistid on esimese perioodi kõige stabiilsem grupp. Teisel perioodil jäävad nad stabiilsuse poolest mänedžeridele ja oskustööliste alla, samas on märgata tippspetsialistide kategooria puhul suurimat ülenevat mobiilsust mänedžeri positsioonile: viiendik neist, kes 1997. aastal olid tippspetsialistid, on 2004. aastal tõusnud mänedžerideks. Tundub, et tippspetsialistid töötasid peale ülikooli lõpetamist, juba mõningase töökogemuse omamine tegi neile aga võimalikuks ametialase tõusu juhi positsioonile.

Keskastme spetsialistid ja lihtsa vaimse töö tegijad on olnud üsna ebastabiilsed grupid, eriti viimasel perioodil. Mõlemad grupid on kogenud nii tõusvat kui langevat mobiilsust.

Oskustööliste grupp on olnud mõlema perioodi jooksul üks stabiilsemaid. Arvatavasti on selle põhjuseks nende spetsiifiline väljaõpe. Samas, nagu näitab lisa 3, joonistub mobiilsete oskustööliste puhul välja kõige laiem mobiilsuse amplituud: neist 15% on teinud läbi suure tõusu ja jõudnud välja mänedžeride gruppi, aga umbes sama

suur hulk on kogunud langevat mobiilsust ja leidnud ennast 2004. aastal lihttöölise kategooriast.

Lihttöölised on olnud kõige liikuvam grupp. Kõige suurem tõusvat mobiilsust kogunud lihttöölise grupp, nimelt kaks viiendikku lihttöölisest kummalgi perioodil, on saanud oskustööliseks.

Mobiilsusetabelite tulemuste kokkuvõtteks võib öelda, et vaid mänedžeride grupp on stabiliseerunud, ülejäänud grupid on olnud teisel perioodil mobiilsemad kui esimesel.

Järgnevalt võrreldakse mõlema perioodi sisenevat mobiilsust ehk millisest sotsiaalsest kihist on pärit need inividid, kes ühe või teise grupi vastava perioodi lõpuks moodustavad.

Tabel 3a. Sisenev mobiilsus 1992-1997 (%).

Amet 1992	Mäned žer	Amet 1997					Total	N
		Prof	Kesk spets	Lihtsa vaimse töö teg	Oskus-töölise	Liht-töölise		
Mänedžer	39	5	3	5	2	1	8	195
Tippspetsialist	23	75	5	7	1	3	19	481
Kesk spets	12	9	64	10	7	7	18	439
Lihtsa vaimse	10	7	5	60	6	7	15	371
Oskustöölise	12	3	16	11	71	37	30	738
Lihttöölise	4	1	7	7	13	46	10	245
Total	100	100	100	100	100	100	100	2469

Tabel 3b. Sisenev mobiilsus 1997-2004(%).

Amet 1997	Mäned žer	Amet 2004					Total	N
		Prof	Alam prof	Lihtsa vaimse töö teg	Oskus-töölise	Liht-töölise		
Mänedžer	50	8	8	2	2	1	15	202
Tippspetsialist	20	74	14	9	2	2	22	285
Alamprof	10	10	43	18	9	6	16	213
Lihtsa vaimse	9	4	22	46	6	18	15	200
Oskustöölise	9	2	9	17	69	44	24	323
Lihttöölise	3	1	4	7	13	28	7	97
Total	100	100	100	100	100	100	100	1320

Tabel 3 näitab, et esimese perioodi puhul oli nende mäenedžeride osakaal, kes olid sellel positsioonil nii perioodi algul kui ka lõpus, kaks viiendikku, ning teisel perioodil jäid paigale pooled. Kuna mäenedžeride kategoorias oli stabiilsete osakaal väljuva mobiilsuse puhul suurem kui siseneva mobiilsuse puhul, tähendab see, et mäenedžeride kiht on laienenud ja seda just eriti esimesel perioodil. Seega kinnitab tabel 3 tabel 2 tulemust mäenedžeride kohta, et esimene periood oli mäenedžeride välja kujunemise aeg ja teisel etapil oli nende stabiilsus juba suurem. Umbes viiendik mäenedžeridest on pärit tippspetsialistide hulgast. Sama tulemus selgus ka tabelist 2. Umbes kolmandik mäenedžeridest kummalgi perioodil on varem olnud madalamates valgekraade kihtides või oskustöölised.

Imselt haridusest tingituna on tippspetsialistid olnud kõige püsivama liikmeskonnaga grupp. Enamus selle kihi uutest liikmetest on pärit alamastme tippspetsialistide seast. Nende osakaal on 10% kõigist tippspetsialistidest mõlemal perioodil.

Esimesel perioodil tulid keskastme professionaalide kihi uued liikmed peamiselt oskustöölise seast ja teisel perioodil lihtsa vaimse töö tegijate hulgast, aga samuti tippspetsialistide kihist.

Esimesel perioodil oli lihtsa vaimse töö tegijate positsioon stabiilsem, võrreldes teise perioodiga. Nagu näitab tabel 1b, oli nende väljuv mobiilsus teisel perioodil kõrge ning samuti oli ka nende sisenev mobiilsus teisel perioodil kõrge. Enam kui kolmandik lihtsa vaimse töö tegijaid 2004. aastal olid 1997. aastal keskastme spetsialistid või oskustöölised.

Oskustöölised on stabiilsuselt teine grupp tippspetsialistide järel. Selline asjaolu on tõenäoliselt seotud nende spetsiifilise haridusega. Suurim grupp teistest kihtidest, nimelt kümnendik oskustöölised kummalgi perioodil, tuleb lihttöölise hulgast.

Lihttöölised on kõige ebastabiilsem grupp ja suurim sellesse kihti sisenev grupp on oskustöölised.

Tabel 4. Mobiilsusmäärad (%).

	Ülenev		Alanev		Stabiilsus	
	92-97	97-04	92-97	97-04	92-97	97-04
Kokku	23	27	14	18	63	55
Naised	21	28	15	19	64	53
Mehed	25	25	13	17	61	57

Nagu näha tabelist 4, oli esimesel perioodil kaks kolmandikku ja teisel perioodil pooled respondentidest stabiilsed. Esimesel perioodil olid naised meestest stabiilsemad ja teisel perioodil jällegi mobiilsemad.

Tabelist 4 selgub veel, et ülenev mobiilsus ületab alaneva mobiilsuse. Esimesel perioodil oli meeste seas naistega võrreldes enam tõusvat ja vähem langevat mobiilsust. Viimasel etapil olid naised kokkuvõttes meestest mobiilsemad, seega oli nende seas enam nii ülenevat kui alanevat mobiilsust meestega võrreldes.

Põhjuseks, miks ülenev mobiilsus ületab alaneva, on välja toodud, et tegemist on harituma osaga vastavast põlvkonnast, nimelt inimestega, kellel on keskharidus, kuna nad lülitati uurimusse hariduskohordina vahetult enne lõpetamist (Titma, Roosma 1999). Samas on väidetud, et tegemist on tõesti nõndanimetatud võitjate põlvkonnaga, kes oli õigel ajal õiges kohas: omades kõige värskemad ja aktuaalsemat haridust olid töökarjääri alguses ja seega kõige paindlikumad ja võimelised muutustega kiiresti kohanema ja kaasa minema (Titma 1999). Ka ühest Ida-Saksamaa kohta tehtud uurimusest on selgunud, et põlvkond, mis peale Berliini müüri langemist asus oma töökarjääri alguses, oli tunduvalt edukam kui hilisemad põlvkonnad (Sackmann, Weymann, Wingens 2000). Nimelt uuriti 1985., 1990. ja 1995. aastal haridustee lõpetanuid ja selgus, et 1985. aasta põlvkond oli tõusva mobiilsuse poolest kõige edukam. See põlvkond on nii süsteemimuutuse kui ka tööturule jõudmise ajastusega üsna täpselt sarnane antud töös uuritava põlvkonnaga.

2.2.3 Mitmemõõtmeline analüüs

Multinomiaalse logistilise regressioonanalüüsi osas on peale kumbagi mudelit toodud üksikshaaval välja vastava mudeli sõltumatute tunnuste koosmõju lähte- ja lõpp-positsiooni sotsiaalse kihiga lõpp-positsiooni prognoosimisel. Koosmõjumudelid on tehtud ainult

nende tunnustega, mis on arvulised või binaarsed, sest tunnuste puhul, millel on enam kategooriaid, muutub tulemuste tõlgendamine tunduvalt keerukamaks. Teine põhjus on indiviidide arvu vähesus andmetes. Liiga paljudesse kategooriatesse jääks selleks liiga vähe indiviide, et nende põhjal mingeid järeldusi teha saaks. Järelduste puhul tuuakse välja vaid need seosed, mis on statistiliselt olulised ja erinevad peamõjudemudelil selgunuist ja kus on näha vaadeldava tunnuse mõju. Koosmõjumudelitesse on valitud isikuga seotud tunnustest sugu ja haridus, perekondliku taustaga seotud tunnustest vanema haridus ning tööturuga seotud tunnustest sissetulek, vahetatud töökohtade arv ja kogetud töötus.

2.2.3.1 I Mudel

Tabel 5. I Mudel. Multinomiaalse logistilise regressiooni mudel, kus sõltumatuteks tunnusteks on sugu, haridus, amet ja vanema amet perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.

Sõltuv tunnus	Sõltumatud tunnused	1992-1997	1997-2004
Mänedžer	koefitsient	-1,64 *	-1,11
	Sugu		
	Naine	-1,53 ***	-1,25 ***
	Haridus (aastad)	0,29 ***	0,14 *
	Amet		
	Mänedžer	0,72	1,75 ***
	Tippspets	-0,29	0,46
	Keskastme spets	-3,05 ***	-0,94 **
	Oskustöoline	-1,86 ***	0,38
	Lihttöoline	-1,77 **	0,04
	Vanema amet		
	Mänedžer	0,63	0,39
	Tippspetsialist	0,52	0,38
	Madalamad valgekraed	0,07	-0,35
Põllumajandustöötaja	-0,19	-0,04	
Tippspetsialist	koefitsient	-4,69 ***	-1,55 ***
	Sugu		
	Naine	-0,21	-0,29
	Haridus (aastad)	0,44 ***	0,99 ***
	Amet		
	Mänedžer	-0,50	0,24
	Tippspetsialist	1,17 **	1,33 **
	Keskastme spetsialist	-2,66 ***	0,24
	Oskustöoline	-1,70 ***	0,95
	Lihttöoline	-1,66 **	1,49
	Vanema amet		
	Mänedžer	0,73 *	0,71
	Tippspetsialist	0,82 **	0,81 *
	Madalamad valgekraed	0,36	0,54
Põllumajandustöötaja	-0,08	0,22	

Sõltuv tunnus	Sõltumatud tunnused		1992-1997	1997-2004	
Lihtsa vaimse töö tegija		koefitsient	1,21	3,78 ***	
	Sugu	Naine	1,66 ***	0,14	
		Haridus (aastad)	-0,04	-0,32 ***	
	Amet	Mänedžer	-1,54 ***	-1,92 **	
		Tippspetsialist	-1,85 ***	-0,26	
		Keskastme spetsialist	-4,15 ***	-1,34 ***	
		Oskustööline	-2,42 ***	-0,12	
		Lihttööline	-2,11 ***	0,15	
		Vanema amet	Mänedžer	0,49	0,12
		Tippspetsialist	-0,02	-0,14	
		Madalamad valgekraed	0,12	0,01	
		Põllumajandustöötaja	0,05	0,16	
	Oskustööline		koefitsient	3,10 ***	2,84 ***
		Sugu	Naine	-0,62 ***	-1,51 ***
Haridus (aastad)			-0,18 **	-0,24 **	
Amet		Mänedžer	-0,84	-0,55	
		Tippspetsialist	-0,99	-0,57	
		Keskastme spetsialist	-2,39 ***	-0,57	
		Oskustööline	0,93 **	2,45 ***	
		Lihttööline	0,24	1,93 ***	
		Vanema amet	Mänedžer	-0,34	-0,16
		Tippspetsialist	0,23	-0,14	
		Madalamad valgekraed	0,19	-0,24	
		Põllumajandustöötaja	0,06	0,33	
Lihttööline			koefitsient	0,16	0,86
		Sugu	Naine	-0,74 **	-0,57
	Haridus (aastad)		0,00	-0,14	
	Amet	Mänedžer	-2,43 *	-1,83	
		Tippspetsialist	-0,98	-1,24	
		Keskastme spetsialist	-2,91 ***	-1,59 **	
		Oskustööline	-0,12	1,52 ***	
		Lihttööline	1,11 *	2,06 ***	
		Vanema amet	Mänedžer	-0,09	0,06
		Tippspetsialist	0,15	-0,25	
		Madalamad valgekraed	0,15	-0,35	
		Põllumajandustöötaja	0,22	0,82 *	
	N			2060	1234
	R ²			0,73 ***	0,68 ***

Märkus: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Sõltuva tunnuse taustakategooria on keskastme spetsialist, sõltute tunnuste puhul on taustakategooriad mees soo tunnuses, lihtsa vaimse töö tegija ameti tunnuses ja tööline vanema ameti tunnuses.

2.2.3.1.1 Lähteasukoosi mõju lõpp-asukoosi prognoosimisel

Tabelist 5 selgub, et esimesel perioodil on nii keskastme spetsialistidel, oskustöölistel kui ka lihtöölistel lihtsa vaimse töö tegijatega võrreldes statistiliselt oluliselt väiksem tõenäosus saada määndžeride kihti, võrreldes keskastme spetsialisti asukoosile jäämise või sattumisega. Teisel perioodil on see takistus oskus- ja lihtöölaliste jaoks kadunud, küll aga jäänud keskastme spetsialistide jaoks alles, kuigi vähenenud. Kui esimesel perioodil oli keskastme spetsialistidel 95% võrra väiksem tõenäosus pääseda määndžeride klassi, võrreldes oma asukoosile jäämisega, siis teisel perioodil on sama tõenäosus 61%. Lisaks on teisel perioodil muutunud statistiliselt oluliseks määndžeride oma kihti püsima jäämine. Nimelt on neil teisel perioodil lihtsa vaimse töö tegijatest umbes 5 korda suurem tõenäosus jääda oma asukoosile, võrreldes keskastme spetsialisti kihti langemisega.

Mõlemal perioodil on tippspetsialistidel võrreldes lihtsa vaimse töö tegijatega statistiliselt oluliselt suurem (esimesel perioodil umbes 2 korda ja teisel ligi 3) tõenäosus oma kihti püsima jääda, võrreldes keskastme spetsialistiks langemisega. Keskastmespetsialistide, oskustööliste ja lihtööliste puhul tuleb esile sama nähtus kui määndžeride kihi punul, nimelt on nendel kihtidel statistiliselt oluliselt väiksem tõenäosus tippspetsialistide kihti pääsemiseks, võrreldes keskastmespetsialistide kihti jäämise või tõusmisega.

Esimesel perioodil on kõigil kihtidel võrreldes lihtsa vaimse töö tegijatega statistiliselt oluliselt väiksem tõenäosus ennast lihtsa vaimse töö tegija asukoosilt leida, võrreldes keskastme spetsialisti asukoosile liikumisega. Teisel perioodil tuleb selline seaduspära esile vaid määndžeride ja keskastme spetsialistide puhul ning määndžeride jaoks on lihtsa vaimse töö tegijate hulka sattumise tõenäosus isegi väiksem (85% võrra) võrreldes keskastme spetsialistiks saamisega kui keskastmespetsialistide endi jaoks (74% võrra), kuigi neile tähendab taustakategoriasse sattumine oma kihti püsima jäämist.

Oskustöölistel on mõlemal perioodil statistiliselt oluliselt suurem tõenäosus oma kihti püsima jääda, võrreldes alamastme spetsialistiks tõusmisega. Esimesel perioodil on see poolteist korda suurem ja teisel etapil 10 korda suurem. Keskastmespetsialistidel on võrreldes lihtsa vaimse töö tegijatega oluliselt väiksem tõenäosus langeda oskustööliste

kihti võrreldes oma kihti püsima jäämisega. Lihttöölistel on statistiliselt oluliselt võrreldes lihtsa vaimse töö tegijatega 6 korda suurem tõenäosus tõusta oskustööliseks võrreldes keskastme spetsialistiks tõusmisega.

Mõlemal perioodil on keskastme spetsialistidel võrreldes lihtsa vaimse töö tegijatega väiksem tõenäosus langeda lihttööliseks kui jääda oma positsioonile. Esimesel perioodil on see tõenäosus 94% ja teisel 80% võrra väiksem. Lihttöölistel jällegi vastupidi on suurem tõenäosus jääda oma kihti püsima võrreldes keskastme spetsialistide kihti tõusmisega. Esimesel perioodil on see tõenäosus 2 korda ja teisel etapil ligi 7 korda suurem.

2.2.3.1.2 Vanema sotsiaalse kihi mõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Vanema sotsiaalsel positsioonil ei ole kummalgi perioodil mingit mõju mänedžeri, lihtsa vaimse töö tegija ja oskustöölise positsiooni prognoosimisel. Küll aga on vanema amet oluline tippspetsialisti positsiooni prognoosimisel. Neil, kelle isa oli tippspetsialist, on võrreldes nendega, kelle isa oli tööline, mõlemal perioodil umbes poolteist korda suurem võimalus saada tippspetsialistiks, võrreldes alamastme spetsialisti positsioonil olemisega. Esimese perioodi puhul annab mänedžerist vanem võrreldes töölisest vanemaga suurema tõenäosuse leida ennast keskastme spetsialistide kihi asemel tippspetsialisti kohalt. Põllumajandustöötajast vanem annab respondendile võrreldes töölisest vanemaga poolteist korda suurem tõenäosuse olla lihttöölise kihis, võrreldes keskastmaspetsialistide kihis olemisega.

2.2.3.1.3 Soo mõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Naistel on meestega võrreldes esimesel perioodil 78% ja teisel 72% võrra väiksem tõenäosus saada mänedžeri positsioonile võrreldes keskastme spetsialisti kohale jõudmisega. Samuti on naistel esimesel perioodil meestega võrreldes 46% võrra ja teisel perioodil 78% võrra väiksem tõenäosus olla oskustöölise, võrreldes keskastmaspetsialistina töötamisega. Esimesel perioodil on naistel meestega võrreldes 4

korda suurem tõenäosus olla pigem lihtsa vaimse töö tegija ja 52% võrra väiksem tõenäosus olla lihttööline kui keskastme spetsialist. Tippspetsialistide kategooria puhul sugu rolli ei mängi, samuti pole sugu oluline sotsiaalse positsiooni prognoosija teisel perioodil lihtsa vaimse töö tegijate ja lihttööliste osas.

2.2.3.1.4 Hariduse mõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Iga haridusaasta lisandumine suurendab esimesel perioodil 33% ja teisel perioodil 16% võrra tõenäosust kuuluda määndžeride kategooriasse ja mitte keskastme spetsialistide kihti. Esimesel perioodil suurendab iga lisanduv haridusaasta tippspetsialistide gruppi kuulumise tõenäosust keskastmespetsialistide kihti kuulumise taustal 54% võrra ja teisel perioodil suisa ligi 2 korda. Lihtsa vaimse töö tegijate puhul on haridus oluline vaid teisel perioodil ja nimelt iga lisanduv haridusaasta vähendab 28% võrra tõenäosust kuuluda lihtsa vaimse töö tegijate kihti keskastme spetsialistide taustal. Iga haridusaasta lisandumine vähendab esimesel perioodil 17% ja teisel 21% võrra tõenäosust kuuluda oskustööliste gruppi võrreldes keskastme spetsialistide hulka kuulumisega.

Lihttöölised on ainuke kategooria, millesse kuulumise prognoosimisel haridus oluline ei ole.

2.2.3.2 Koosmõjumudelid

Järgnevalt kajastatakse soo ja hariduse koosmõju lähtepositsiooniga, uurimaks nimetatud tunnuste täpsemat mõju sotsiaalsele mobiilsusele.

2.2.3.2.1 Soo ja lähteasukoosi koosmõju lõpp-asukoosi prognoosimisel

Tabel 6. Soo ja lähteasukoosi koosmõju lõpp-asukoosi prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.

Sõltuv tunnus	Sõltumatud tunnused	* Sugu			
		1992-1997		1997-2004	
		Naine	Mees	Naine	Mees
Mänedžer	Mänedžer	0,34	0,10	1,52	1,96 *
	Tippspetsialist	-1,32	0,04	-0,14	1,35
	Keskastme spets	-5,01 ***	-2,98 **	-2,01 *	-0,57
	Liht vaims töö teg	-1,83	taust	-0,93	taust
	Oskustööline	-4,15 **	-2,34 *	-0,82	0,51
	Lihttööline	-4,22 ***	-1,79	-0,51	0,22
Professio-naal	Mänedžer	-0,51	-1,27	1,77 ***	1,77 ***
	Tippspetsialist	1,26	1,15	1,42 ***	1,51 ***
	Keskastme spets	-3,48 **	-3,17 **	1,31 ***	1,20 ***
	Liht vaims töö teg	-1,24	taust	1,25 ***	taust
	Oskustööline	-3,68 **	-2,82 *	1,39 ***	1,27 ***
	Lihttööline	-3,05 *	-3,80 *	1,16 ***	1,67 ***
Lihtsa vaimse töö tegija	Mänedžer	-0,62	-2,99 *	-1,26	-2,49
	Tippspetsialist	-1,79	-3,21 *	-1,06	-0,69
	Keskastme spets	-3,88 ***	-6,50 ***	-1,80 *	-0,69
	Liht vaims töö teg		taust	0,21	taust
	Oskustööline	-1,60	-3,75 ***	0,27	-0,28
	Lihttööline	-1,87	-4,50 **	0,18	0,22
Oskus-tööline	Mänedžer	-2,70	-1,42	-2,07	-0,78
	Tippspetsialist	-2,93 *	-1,42	-3,25 *	-0,40
	Keskastme spets	-3,71 ***	-2,51 *	-1,72 *	-0,69
	Liht vaims töö teg	-0,94	taust	-1,26	taust
	Oskustööline	0,44	0,50	1,32	2,83 ***
	Lihttööline	-0,77	0,16	0,18	2,36 *
Liht-tööline	Mänedžer	-1,09	-2,30	-2,47	-1,99
	Tippspetsialist	-2,70	-,22	-2,85 *	-1,38
	Keskastme spets	-3,45 *	-2,25	-2,49 *	-2,07
	Liht vaims töö teg	-0,49	taust	-0,71	taust
	Oskustööline	0,00	0,04	0,86	1,34
	Lihttööline	0,60	1,71	1,50	1,79
N		2469		1320	
R ²		0,70 ***		0,64 ***	

Märkus: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Sõltuva tunnuse taustakategooria on keskastme spetsialist, sõltute tunnuste puhul on taustaks lihtsa vaimse töö tegijad mehed.

Tabelist 6 selgub, et mäenedžeride oma positsioonile püsima jäämine on statistiliselt oluline ainult viimasel perioodil ja ainult meeste puhul. Niisiis on meessoost mäenedžeridel võrreldes meessoost lihtsa vaimse töö tegijatega umbes kuus korda suurem tõenäosus jääda pigem mäenedžeriks kui langeda keskastme spetsialisti positsioonile. Esimesel perioodil on naissoost lihttöölistel võrreldes meessoost lihttöölistega 98% võrra väiksem tõenäosus tõusta mäenedžeriks võrreldes keskastme spetsialisti positsioonile jõudmisega. Teisel perioodil vastav seos enam statistiliselt oluline ei ole.

Teisel perioodil on kõigist teistest kihtidest pärit naistel ja meestel võrreldes meessoost lihtsa vaimse töö tegijatega statistiliselt oluliselt suurem tõenäosus jõuda tippspetsialisti positsioonile keskastme spetsialistide taustal.

Esimesel perioodil on meessoost mäenedžeridel 50%, tippspetsialistidel 60%, oskustöölistel 98% ja lihttöölistel 99% võrra väiksem tõenäosus sattuda lihtsa vaimse töö tegijate gruppi keskastme spetsialistide taustal, võrreldes meessoost lihtsa vaimse töö tegijatega. Tippspetsialistidest naistel on võrreldes lihtsa vaimse töö tegijate meestega esimesel perioodil 95% võrra ja teisel perioodil 96% võrra väiksem tõenäosus langeda oskustöölise kihti võrreldes keskastme spetsialistide kihti liikumisega. Teisel perioodil on oskustöölisest ja lihttöölisest meestel oluliselt suurem tõenäosus võrreldes meessoost lihtsa vaimse töö tegijate kihti kuuluvate meestega leida ennast 2004. aastal oskustöölise grupist võrreldes keskastme spetsialistiks tõusmisega. Mõlemal perioodil on keskastme spetsialistidest naistel ja teisel etapil ka naissoost tippspetsialistidel võrreldes meessoost lihtsa vaimse töö tegijatega oluliselt väiksem tõenäosus langeda lihttööliseks võrreldes keskastme spetsialistide kihti sattumisega. Keskastme spetsialistidest meestel on võrreldes meessoost lihtsa vaimse töö tegijatega kõigisse kihtidesse väiksem tõenäosus sattuda võrreldes paigale jäämisega.

2.2.3.2.2 Hariduse ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Tabel 7. Hariduse ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.

Sõltuv tunnus	Sõltumatud tunnused	*Haridus			
		1992-1997		1997-2004	
Mänedžer	Mänedžer	0,48	***	0,23	***
	Tippspetsialist	0,36	***	0,11	*
	Keskastme spets	0,13	*	-0,02	
	Liht vaims töö teg	0,37	***	0,03	
	Oskustööline	0,27	***	0,10	
	Lihttööline	0,25	***	0,09	
	Professio- naal	Mänedžer	0,57	***	0,98
Tippspetsialist		0,66	***	1,04	***
Keskastme spets		0,37	***	0,95	***
Liht vaims töö teg		0,62	***	0,94	***
Oskustööline		0,46	***	1,01	***
Lihttööline		0,46	***	1,04	***
Lihtsa vaimse töö tegija	Mänedžer	0,07		-0,48	***
	Tippspetsialist	0,05		-0,32	***
	Keskastme spets	-0,14	*	-0,41	***
	Liht vaims töö teg	0,25	***	-0,29	***
	Oskustööline	-0,03		-0,32	***
	Lihttööline	0,03		-0,31	***
Oskus- tööline	Mänedžer	-0,25	***	-0,45	***
	Tippspetsialist	-0,25	***	-0,45	***
	Keskastme spets	-0,40	***	-0,46	***
	Liht vaims töö teg	-0,21	**	-0,47	***
	Oskustööline	-0,07		-0,18	*
	Lihttööline	-0,17	*	-0,25	**
Liht- tööline	Mänedžer	-0,19		-0,32	**
	Tippspetsialist	-0,07		-0,26	**
	Keskastme spets	-0,23	**	-0,32	***
	Liht vaims töö teg	-0,01		-0,17	
	Oskustööline	0,03		-0,03	
	Lihttööline	0,11		0,02	
N		2099		1282	
R ²		0,69	***	0,66	***

Märkus: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Sõltuva tunnuse taustakategooria on keskastme spetsialist.

Tabelist 7 selgub kõige üldisemalt, et mida kõrgem on kõigisse kihtidesse kuuluvate respondentide haridustase, seda suurem tõenäosus on neil lõppkihi poolest tippspetsialistide hulka kuuluda ja seda väiksem tõenäosus on neil ennast oskustöölise kihist leida võrreldes keskastme spetsialisti positsioonile sattumisega. Esimesel perioodil tõstab samuti kõrgem haridustase tõenäosust kuuluda mäenedžeride hulka keskastme spetsialistide taustal, kuid teisel perioodil on see statistiliselt oluline vaid nende puhul, kes on tippspetsialistid või mäenedžerid. Mida kõrgem on respondentide haridus, olenemata sotsiaalsest positsioonist, seda väiksem tõenäosus neil on teisel perioodil lihtsa vaimse töö tegijate gruppi sattuda, võrreldes keskastme spetsialistiks saamisega. Keskastme spetsialistidele annab iga lisanduv haridusaasta 14% võrra väiksema tõenäosuse langeda lihtsa vaimse töö tegijate kihti võrreldes oma kihti püsima jäämisega. Lihtsa vaimse töö tegijatele jällegi annab iga lisanduv haridusaasta 28% võrra suurema võimaluse jääda oma kihti püsima võrreldes sattumisega keskastme spetsialistide hulka. Mida kõrgem haridus on keskastme spetsialistidel mõlemal perioodil ning mäenedžeridel ja tippspetsialistidel teisel perioodil, seda väiksem tõenäosus on neil langeda lihttöölise positsioonile, võrreldes keskastme spetsialistide kihti sattumisega.

2.2.3.3 II Mudel

Tabel 8. II Mudel. Multinomiaalse logistilise regressiooni mudel, kus sõltumatud tunnused on keskkooli tüüp, amet, majandusharu, sissetulek, töökohtade arv, töötus ja vanema haridus perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.

Sõltuv tunnus	Sõltumatud tunnused	1992-1997	1997-2004
Mäenedžer	Koefitsient	-0,55	-1,27 *
	Keskkooli tüüp	-0,67 *	0,17
Amet	Kutse	-0,55	0,68
	Mäenedžer	1,57 **	2,36 ***
	Tippspetsialist	0,34	1,32 ***
	Keskastme spetsialist	-3,01 ***	-0,30
	Oskustööline	-1,93 ***	0,50
Majandusharu	Lihttööline	-1,87 **	0,15
	Tootmine	0,12	0,31
	Riiklikult finantseeritav	-0,60	-0,79 **
	Muu	0,06	-0,25

Sõltuv tunnus	Sõltumatud tunnused	1992-1997	1997-2004	
	Sissetulek (dollarites)	0,00	0,00	
	Töökohtade arv	0,77 ***	-0,05	
	Olnud töötü	-0,79 *	0,09	
Tippspetsialist	Vanema haridus (aastates)	0,05	0,07	
	Koefitsient	-0,69	-2,03 **	
	Keskooli tüüp	Keskeri	-0,98 ***	-1,15 **
		Kutse	-0,26	-1,69
	Amet	Mänedžer	0,26	1,68 **
		Tippspetsialist	1,95 ***	3,06 ***
		Keskastme spetsialist	-2,64 ***	0,16
		Oskustööline	-2,63 ***	-0,31
		Lihttööline	-1,85 **	-0,31
		Majandusharu	Tootmine	0,18
		Riiklikult finantseeritav	-0,32	0,48
		Muu	0,54	0,64
	Sissetulek (dollarites)	-0,01	0,00	
	Töökohtade arv	0,38 ***	-0,33 *	
	Olnud töötü	-0,07	0,21	
Lihtsa vaimse töö tegija	Vanema haridus (aastates)	0,10 *	0,07	
	Koefitsient	2,98 ***	0,98	
	Keskooli tüüp	Keskeri	-0,49	-0,62 *
		Kutse	0,44	1,21 **
	Amet	Mänedžer	-2,15 ***	-1,77 **
		Tippspetsialist	-2,18 ***	-0,30
		Keskastme spetsialist	-4,73 ***	-0,57
		Oskustööline	-3,71 ***	-0,24
		Lihttööline	-2,78 ***	0,13
		Majandusharu	Tootmine	-0,37
		Riiklikult finantseeritav	-0,38	-1,74 ***
		Muu	0,04	-0,48
	Sissetulek (dollarites)	-0,06 **	-0,01	
	Töökohtade arv	0,46 ***	0,21	
	Olnud töötü	0,51	0,75 *	
Oskustööline	Vanema haridus (aastates)	-0,05	-0,08	
	Koefitsient	1,40 *	-1,36	
	Keskooli tüüp	Keskeri	-0,02	0,28
		Kutse	0,71 *	1,89 ***
	Amet	Mänedžer	-1,75	0,21
		Tippspetsialist	-1,27	0,02
		Keskastme spetsialist	-2,18 ***	0,36
		Oskustööline	0,80	2,76 ***
		Lihttööline	0,14	2,26 ***
		Majandusharu	Tootmine	0,16
		Riiklikult finantseeritav	-1,52 ***	-1,63 ***
		Muu	-0,36	-0,48
	Sissetulek (dollarites)	-0,01	0,00	
	Töökohtade arv	0,18	0,17	

Sõltuv tunnus	Sõltumatud tunnused	1992-1997	1997-2004	
Lihttöoline	Olnud tööt	0,27	0,67 *	
	Vanema haridus (aastates)	-0,09 *	-0,05	
	Koefitsient	-0,33	-1,03	
	Keskooli tüüp	Keskeri	-0,19	0,78 *
		Kutse	0,48	1,58 ***
	Amet	Mänedžer	-1,78	-19,52
		Tippspetsialist	-0,68	-0,70
		Keskastme spetsialist	-2,62 ***	-1,02
		Oskustöoline	-0,46	1,32 **
		Lihttöoline	1,01	1,86 ***
	Majandusharu	Tootmine	0,32	0,38
		Riiklikult finantseeritav	-1,92 **	-1,56 *
		Muu	-0,20	...
		Sissetulek (dollarites)	-0,01	-0,01
		Töökohtade arv	0,51 ***	0,15
	Olnud tööt	0,24	0,96 **	
	Vanema haridus (aastates)	-0,04	-0,09	
N		1620	1080	
R ²		0,75 ***	0,67 ***	

Märkus: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Sõltuva tunnuse taustakategooria on alamastme spetsialist, sõltute tunnuste puhul on taustakategooriad üldkeskkool keskkooli tüübi tunnuses, lihtsa vaimse töö tegija ameti tunnuses ja teenindus majandusharu tunnuses.

2.2.3.3.1 Lähte-positiooni mõju lõpp-positiooni prognoosimisel

Järgnevalt kirjeldatakse lähte-positiooni mõjus lõpp-positiooni prognoosimisel vaid neid seoseid, mis erinevad teises mudelis esimesest.

Tabelist 8 selgub, et mänedžeridel on esimesel perioodil 4 korda ja teisel ligi 10 korda suurem tõenäosus jääda oma positsioonile, võrreldes keskastme spetsialistiks langemisega. Tippspetsialistidel on võrreldes lihtsa vaimse töö tegijatega 3 korda suurem tõenäosus tõusta mänedžeriks, võrreldes keskastme spetsialistiks langemisega. Teisel perioodil on mänedžeridel võrreldes lihtsa vaimse töö tegijatega 4 korda suurem võimalus minna tippspetsialisti positsioonile, võrreldes keskastme spetsialistide kihti liikumisega.

2.2.3.3.2 Majandusharu mõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Riiklikult finantseeritava sektori töötajatel on teenindussektoris hõivatutega võrreldes väiksem tõenäosus leida ennast esimesel perioodil mänedžeri ja lihtsa vaimse töö tegija positsioonilt ning mõlemal perioodil lihttöölise ja oskustöölise positsioonilt keskastme spetsialisti taustal.

2.2.3.3.3 Sissetuleku mõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Sissetulekul on mõju vaid lihtsa vaimse töö tegija kihti kuulumise tõenäosusele. Sissetuleku suurenemine iga 10 dollari võrra vähendab 6% võrra tõenäosust kuuluda lihtsa vaimse töö tegijate kihti alamastmespetsialistidelide taustal.

2.2.3.3.4 Töökohtade arvu mõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Töökohtade arv mõjutab mänedžere, lihtsa vaimse töö tegijaid ja lihttöölisi vaid esimesel perioodil. Nimelt mida enamatel töökohtadel respondent on töötanud, seda suurem tõenäosus on tal nimetatud sotsiaalsesse kihtidesse kuuluda võrreldes keskastme spetsialisti positsioonil olemisega. Tippspetsialistide puhul on töökohtade arvul erinevatel perioodidel vastandlik mõju. Iga lisanduv töökoht esimesel perioodil suurendab 46% võrra tõenäosust kuuluda tippspetsialistide kategooriasse, kuid teisel perioodil iga lisanduv töökoht vähendab tippspetsialistide kategooriasse kuulumise tõenäosust 28% võrra keskastme spetsialistide taustal.

2.2.3.3.5 Töötuse mõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Esimesel perioodil mõjutab töötuse kogemus vaid mänedžeride positsiooni prognoosi. Nimelt on neil, kes on olnud töötud, 54% võrra väiksem tõenäosus olla 1997. aastal mänedžeri positsioonil keskastme spetsialistide taustal. Tippspetsialisti positsiooni prognoosi töötus ei mõjuta. Töötuse kogemus mõjutab teisel perioodil positiivselt lihtsa vaimse töö tegijate, oskustöölise ja lihttöölise kihti kuulumist. Neil,

kes on olnud töötud, on poolteist korda suurem tõenäosus leida ennast 2004. aastal lihtsa vaimse töö tegijate kihist, 95% võrra suurem tõenäosus leida ennast oskustöölise ja 2 korda suurem tõenäosus leida ennast lihttöölise hulgast, võrreldes keskastme spetsialist olemisega.

2.2.3.3.6 Keskkooli tüübi mõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Respondentidel, kes olid õppinud keskeri tüüpi keskkoolis, oli võrreldes üldkeskkooliga 49% võrra väiksem tõenäosus saada mänedžeriks 1997. aastaks keskastme spetsialistide taustal. Muud kategooriad mänedžeride puhul statistiliselt olulisteks ei osutunud, kuid on huvitav märkida, et keskkooli tüübil on mõlema kategooria puhul teisel perioodil vastupidine mõju kui esimesel. Esimesel perioodil vähendavad nii keskeri kui ka kutsekeskkool üldkeskkooli taustal tõenäosust saada mänedžeriks, aga teisel perioodil needsamad koolitüübid suurendavad tõenäosust asuda mänedžeri positsioonile võrreldes keskastme spetsialistiks saamisega. Kuid, nagu juba öeldud, pole viimati kirjeldatud mõjud statistiliselt olulised.

Keskeri tüüpi keskkooli lõpetanuil on üldkeskkooli lõpetanuist esimesel perioodil 63% ja teisel 68% võrra väiksem tõenäosus asuda tippspetsialisti positsioonile keskastme spetsialisti kihti liikumisega võrreldes.

Keskeri tüüpi õppeasutuse lõpetanuil on võrreldes üldkeskkooli lõpetanutega viimasel etapil 46% võrra väiksem tõenäosus olla lihtsa vaimse töö tegija positsioonil ning kutsekooli lõpetanuil on 2 korda suurem tõenäosus olla lihtsa vaimse töö tegija positsioonil keskastme spetsialistide taustal.

Kutsekooli lõpetanuil on võrreldes üldkeskkooli lõpetanutega mõlemal perioodil suurem tõenäosus olla oskustöölise keskastme spetsialistide taustal. Keskeri tüüpi koolil on ka siin sarnaselt mänedžeridega vastandlik mõju, kuid ka siin pole see statistiliselt oluline. Nimelt vähendab keskeri tüüpi kool võrreldes üldkeskkooliga esimesel perioodil oskustööliseks olemise tõenäosust ja teisel perioodil jällegi suurendab sama tõenäosust keskastme spetsialistide taustal.

Lihttöölise puhul on koolitüüp oluline teisel perioodil. Nimelt suurendavad nii keskeri kui kutsekeskkool üldkeskkooli taustal tõenäosust kuuluda 2004. aastal lihttöölise kategooriasse. Siingi annab keskeri tüüpi kool esimesel perioodil hoopis

vastupidise tulemuse, mis aga jällegi statistiliselt oluliseks ei osutu. Seega oli siis keskeri tüüpi keskkooli lõpetajatel võrreldes üldkeskkooli lõpetajatega väiksem tõenäosus töötada 1997. aastal lihttööliseks keskastme spetsialistide taustal.

2.2.3.3.7 Vanema hariduse mõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Vanema haridus on oluline sotsiaalse positsiooni prognoosija vaid tippspetsialistide ja oskustöölise puhul ja seda ka ainult esimesel perioodil. Iga aasta vanema hariduses suurendab 11% võrra respondendi tõenäosust olla 1997. aasta tippspetsialist keskastme spetsialistide taustal. Iga aasta vanema hariduses vähendab 8% võrra tõenäosust olla 1997. aastal lihttöölise kihis keskastme spetsialistide taustal.

2.2.3.4 Koosmõjumudelid

Järgnevalt on ära toodud sissetuleku, vanema hariduse, töökohtade arvu ja töötuse kogemuse koosmõjumudelid lähte- ja lõpp-positsiooni prognoosimisel

2.2.3.4.1 Sissetuleku ja lähte- ja lõpp-positsiooni koosmõju prognoosimisel

Tabel 9. Sissetuleku ja lähte- ja lõpp-positsiooni koosmõju prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.

Sõltuv tunnus	Sõltumatud tunnused	*Sissetulek	
		1992-1997	1997-2004
Mänedžer	Mänedžer	0,01 *	0,03 ***
	Tippspetsialist	0,45 ***	0,03 ***
	Keskastme spets	-0,07 *	-0,01
	Liht vaims töö teg	0,19 ***	-0,02
	Oskustöölise	0,04	0,02
	Lihttöölise	0,02	0,03
Professionaal	Mänedžer	-0,09 ***	0,00
	Tippspetsialist	0,45 ***	0,03 ***
	Keskastme spets	-0,26 ***	-0,04 ***
	Liht vaims töö teg	0,01	-0,07 ***
	Oskustöölise	-0,13 **	-0,14 ***
	Lihttöölise	-0,27 **	-0,27

Lihtsa vaimse töö tegija	Mänedžer	-0,16	***	-0,07	**
	Tipspetsialist	-0,02		-0,02	
	Keskastme spets	-0,33	***	-0,02	**
	Liht vaims töö teg	0,22	***	-0,01	
	Oskustööline	-0,12	**	0,01	
	Lihttööline	-0,12	*	0,02	
Oskus- tööline	Mänedžer	-0,26	***	-0,07	***
	Tipspetsialist	-0,48	***	-0,08	***
	Keskastme spets	-0,39	***	-0,05	***
	Liht vaims töö teg	-0,22	***	-0,10	***
	Oskustööline	0,06	**	0,05	***
	Lihttööline	0,00		0,05	*
Liht- tööline	Mänedžer	-0,69	**	...	
	Tipspetsialist	-0,08		-0,08	**
	Keskastme spets	-0,28	***	-0,08	***
	Liht vaims töö teg	-0,29	*	-0,04	*
	Oskustööline	-0,06		0,02	
	Lihttööline	0,02		0,05	*
N		2052		1134	
R ²		0,46	***	0,52	***

Märkus: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Sõltuva tunnuse taustakategooria on alamastme spetsialist.

Nagu näha tabelist 9, mida suurem on tipspetsialistide haridus, seda suurem tõenäosus on neil tõusta 1997. aastaks mänedžeride kihti, võrreldes keskastme spetsialistide kihti langemisega. Palga suurenemine 10 dollari võrra suurendab seda tõenäosust 56 % võrra.

Kui I ja II mudelis oli lihtsa vaimse töö tegijatel, oskustöölistel ja lihttöölistel mänedžeri positsioonile tõusmine väiksema tõenäosusega kui alamastme spetsialisti kohale, siis sissetuleku mõjul see muster muutub. Nimelt mida suurem on antud gruppi kuuluja sissetulek, seda suurem on tema tõenäosus saada mänedžeriks keskastme spetsialistide taustal, aga statistiliselt oluline on selline mõju vaid lihtsa vaimse töö tegijate jaoks ja ainult esimesel etapil.

Mida kõrgem on mänedžeride sissetulek, seda väiksem on nende tõenäosus liikuda tipspetsialistide kihti. Iga sissetuleku tõus 10 dollari võrra vähendab seda tõenäosust 9% võrra. Tipspetsialistide ja keskastme spetsialistide ning sissetuleku koosmõju suurus on sõltuvalt etapist väga erinev tipspetsialistina töötamise prognoosimisel. Esimesel perioodil suurendab iga lisanduv 10 dollarit 58% ja teisel perioodil 4% võrra

tippspetsialistide tõenäosust jääda oma positsioonile püsima võrreldes keskastme spetsialistide positsioonile liikumisega. Keskastme spetsialistide puhul aga vähendab esimesel etapil iga lisanduv 10 dollarit 24% ja teisel etapil 4% võrra tippspetsialistide kihti tõusmise tõenäosust, võrreldes oma kihti püsima jäämisega.

Mida suurem on esimesel perioodil lihtsa vaimse töö tegijate sissetulek, seda suurem on nende tõenäosus jääda oma kihti püsima võrreldes keskastme spetsialistiks tõusmisega. Täpsemalt sissetuleku tõus 10 dollari võrra suurendab seda tõenäosust 25% võrra. Teisel etapil on see mõju vastupidine st mida suurem on lihtsa vaimse töö tegijate kihti kuuluja sissetulek, seda väiksem on tema tõenäosus oma kihti püsima jääda, võrreldes keskastme spetsialisti kohale tõusmisega, aga see seos ei ole statistiliselt oluline.

Mida suurem on mänedžeride, tippspetsialistide, keskastme spetsialistide ja lihtsa vaimse töö tegijate sissetulek, seda väiksem on nende tõenäosus langeda oskustöölise kihti võrreldes keskastme spetsialisti kohale liikumisega või sinna püsima jäämisega keskastme spetsialistide endi puhul.

Sissetulekul on mõju ka lihtsa vaimse töö tegijate liikumisele lihttööliseks. Nimelt vähendab sissetuleku tõus iga 10 dollari võrra esimesel etapil 25 ja teisel 4% võrra lihtsa vaimse töö tegijate kihti kuuluja tõenäosust langeda lihttööliseks võrreldes keskastme spetsialistiks tõusmisega.

2.2.3.4.2 Vahetatud töökohtade arvu ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Tabel 10. Töökohtade arvu ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.

Sõltuv tunnus	Sõltumatud tunnused	*Töökohtade arv	
		1992-1997	1997-2004
Mänedžer	Mänedžer	1,84 ***	0,80 ***
	Tippspetsialist	1,75 ***	0,14
	Keskastme spets	0,24 **	-0,60 ***
	Liht vaims töö teg	1,64 ***	-0,36 *
	Oskustööline	0,69 ***	-0,03
	Lihttööline	0,61 ***	-0,30

Professio- naal	Mänedžer	0,91	***	-0,71	**
	Tipspetsialist	1,68	***	0,13	
	Keskastme spets	-0,17		-1,50	***
	Liht vaims töö teg	1,05	***	-1,63	***
	Oskustööline	-0,26		-1,97	***
	Lihttööline	-0,54		-1,90	**
Lihtsa vaimse töö tegija	Mänedžer	0,95	***	-0,54	
	Tipspetsialist	0,88	***	0,03	
	Keskastme spets	-0,07		0,00	
	Liht vaims töö teg	1,93	***	0,51	***
	Oskustööline	0,36	**	0,62	**
	Lihttööline	0,43	**	0,69	**
Oskus- tööline	Mänedžer	-1,45	**	-0,74	*
	Tipspetsialist	-1,74	***	-1,29	***
	Keskastme spets	-0,87	***	-0,76	***
	Liht vaims töö teg	0,25		-0,80	***
	Oskustööline	0,49	***	0,91	***
	Lihttööline	0,26	*	0,64	**
Liht- tööline	Mänedžer	0,10		-1,91	
	Tipspetsialist	-0,09		-0,65	
	Keskastme spets	-0,38	*	-0,95	**
	Liht vaims töö teg	0,79	**	0,05	
	Oskustööline	0,60	***	0,90	***
	Lihttööline	0,84	***	0,99	***
N		2022		1304	
R ²		0,59	***	0,52	***

Märkus: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Sõltuva tunnuse taustakategooria on keskastme spetsialist.

Nagu näha tabelist 10, mida enam on töökohti vahetatud, seda suurem tõenäosus on olla mänedžeri positsioonil 1997. aastal võrreldes keskastme spetsialisti positsioonil olemisega. Kõige suurem on see koefitsient mänedžeride jaoks, selles kihis suurendab iga vahetatud töökoht 5 korda tõenäosust oma kihti püsima jääda ja keskastme spetsialistide puhul suurendab iga vahetatud töökoht 27% võrra tõenäosust tõusta mänedžeriks keskastmespetsialistide kihi taustal. Teise perioodi puhul jällegi on keskastme spetsialistidel, lihtsa vaimse töö tegijatel, oskustöölistel ja lihttöölistel seda väiksem tõenäosus saada mänedžeriks, mida enam töökohti on vahetatud.

Esimesel perioodil on mäenedžeridel seda suurem tõenäosus tippspetsialistikks saada, mida enam nad töökohti on vahetanud, teisel perioodil on see jällegi vastupidi: mida enam mäenedžerid on töökohti vahetanud, seda väiksem tõenäosus on neil tippspetsialistikks saada keskastme spetsialistide taustal. Teisel perioodil on kõigil muudel kihtidel peale tippspetsialistide endi seda väiksem tõenäosus saada tippspetsialistikks, mida enam töökohti ollakse vahetanud. Esimesel perioodil (va lihtsa vaimse töö tegijad) on see ka nii, aga pole statistiliselt oluline. Lihtsa vaimse töö tegijate kihi puhul vastupidi suurendab iga lisanduv töökoht ligi 2 korda sinna kuuluvate indiviidide tõenäosust liikuda tippspetsialistide kihti keskastme spetsialistide taustal.

Mida enam on vahetatud töökohti, seda suurem tõenäosus kõigi kihtide puhul on liikuda nii esimesel kui ka teisel perioodil lihtsa vaimse töö tegijate gruppi keskastme spetsialistide taustal. Erandiks on siin keskastmespetsialistid esimesel ja mäenedžerid teisel etapil, aga need erinevused pole statistiliselt olulised.

Mida enam on mõlemal perioodil vahetanud töökohti mäenedžeride, tippspetsialistide ja keskastme spetsialistide kihti kuuluvad indiviidid, seda väiksem tõenäosus on neil langeda oskustöölise kihti, võrreldes keskastme spetsialisti kihis olemisega. Mida enam on vahetanud töökohti oskustöölised ja lihttöölised, seda suurem tõenäosus on neil olla mõlemal perioodil oskustöölise kihis võrreldes tõusuga keskastme spetsialistide hulka. Lihtsa vaimse töö tegijate puhul on aga töökohtade arvu mõju kummalgi perioodil erinev. Mida enam on lihtsa vaimse töö tegijate kihti kuulujad vahetanud esimesel perioodil töökohti, seda suurem tõenäosus on neil kuuluda oskustöölise kihti. See tulemus ei ole aga statistiliselt oluline. Iga lisanduv töökohavahetus teisel perioodil vähendab statistiliselt oluliselt 55% võrra lihtsa vaimse töö tegijate tõenäosust olla 2004. aastal oskustöölise kihis keskastme spetsialistide taustal.

Mida enam on töökohti vahetanud oskustöölised ja lihttöölised, seda suurem tõenäosus on neil olla nii 1997. kui ka 2004. aastal lihttöölise kihis keskastme spetsialistide taustal. Mida enam töökohti on vahetanud lihtsa vaimse töö tegijad, seda suurem tõenäosus on neil olla lihttöölise kihis. See tulemus on statistiliselt oluline ainult esimese perioodi kohta.

2.2.3.4.3 Töötuse kogemuse ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Tabel 11. Töötuse ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.

Sõltuv tunnus	Sõltumatud tunnused	* Olnud töötu			
		1992-1997		1997-2004	
		Jah	Ei	Jah	Ei
Mänedžer	Mänedžer	0,56	1,08	1,77 *	2,70 ***
	Tipspetsialist	-1,23	0,28	1,12	1,24 ***
	Keskastme spets	-2,73 ***	-3,38 ***	-0,24	-0,49
	Liht vaims töö teg	-0,98	taust	0,16	taust
	Oskustööline	-2,23 ***	-1,70 ***	1,66	0,62
	Lihttööline	-3,87 ***	-1,29 *	0,56	0,56
Professio- naal	Mänedžer	0,34	-0,40	0,72	2,00 ***
	Tipspetsialist	0,60	2,07 ***	2,99 ***	3,48 ***
	Keskastme spets	-1,53 **	-3,19 ***	0,31	0,44
	Liht vaims töö teg	-0,23	taust	0,72	taust
	Oskustööline	-3,39 ***	-2,16 ***	-1,20	-0,32
	Lihttööline	-2,42 **	-2,74 **	...	-0,12
Lihtsa vaimse töö tegija	Mänedžer	-1,41	-3,32 ***	...	-1,68 *
	Tipspetsialist	-3,38 ***	-2,74 ***	0,48	-1,13 *
	Keskastme spets	-3,77 ***	-5,50 ***	-0,32	-1,26 ***
	Liht vaims töö teg	-0,49	taust	1,12 *	taust
	Oskustööline	-3,20 ***	-4,10 ***	1,17	-0,02
	Lihttööline	-3,12 ***	-3,20 ***	1,30	0,17
Oskus- tööline	Mänedžer	-0,40	-2,60 *	0,31	0,31
	Tipspetsialist	-1,50	-1,79 *	...	-0,23
	Keskastme spets	-0,97	-2,70 ***	1,29 *	-0,26
	Liht vaims töö teg	0,91	taust	1,00	taust
	Oskustööline	1,06	1,65 ***	4,30 ***	3,47 ***
	Lihttööline	0,63	1,08	3,89 ***	2,64 ***
Liht- tööline	Mänedžer	0,18	-2,01	...	-1,40
	Tipspetsialist	-1,60	-1,20	...	-1,25
	Keskastme spets	-1,56	-3,31 ***	0,49	-3,00 **
	Liht vaims töö teg	0,40	taust	0,90	taust
	Oskustööline	0,13	0,18	3,18 ***	1,69 ***
	Lihttööline	0,95	1,71	3,61 ***	1,76 **
N		2068		1185	
R ²		0,71 ***		0,61 ***	

Märkus: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Sõltuva tunnuse taustakategooria on alamastme Tippspetsialist, sõltute tunnuste puhul on taustaks lihtsa vaimse töö tegijad, kes ei ole olnud töötud.

Nagu selgub tabelist 11, on teisel perioodil tippspetsialistidel, kes pole töötud olnud, lihtsa vaimse töö tegijate taustal, kes samuti pole töötud olnud, 2 ja pool korda suurem tõenäosus saada mänedžeriks võrreldes keskastme spetsialisti positsioonile langemisega.

Mänedžeridel, kes pole töötud olnud, on võrreldes lihtsa vaimse töö tegijatega, kes samuti pole töötud olnud, kuus ja pool korda suurem tõenäosus saada 2004. aastaks tippspetsialistiks keskastme spetsialistide taustal. Vaid neil tippspetsialistidel, kes ei ole töötud olnud, nende lihtsa vaimse töö tegijate taustal, kes ka ei ole töötud olnud, on esimesel perioodil statistiliselt oluline tõenäosus oma kihti püsima jäämiseks keskastme spetsialistide kihti langemise asemel.

Mitte töötud olnud mänedžeridel on mõlemal perioodil võrreldes mitte töötud olnud lihtsa vaimse töö tegijatega väiksem tõenäosus langeda lihtsa vaimse töö tegijaks keskastme spetsialisti taustal. Mitte töötud olnud tippspetsialistidel ja keskastme spetsialistidel on teisel etapil võrreldes mitte töötud olnud lihtsa vaimse töö tegijatega väiksem tõenäosus langeda lihtsa vaimse töö tegijate kihti võrreldes 2004. aastal keskastme spetsialistide kihis olekuga. Lihtsa vaimse töö tegijatel, kes on teisel perioodil töötud olnud, on mitte töötud olnud lihtsa vaimse töö tegijatest suurem tõenäosus jääda lihtsa vaimse töö tegijaks 2004. aastani võrreldes keskastme spetsialistiks tõusmisega.

Töötust mitte kogenud mänedžeridel, tippspetsialistidel ja keskastme spetsialistidel oli esimesel perioodil töötust mitte kogenud lihtsa vaimse töö tegijatega võrreldes väiksem tõenäosus langeda oskustöölise kihti, võrreldes 1997. aastal keskastme spetsialisti kihis olemisega. Viimasel perioodid on töötud olnud alamastme spetsialistidel kolm korda suurem tõenäosus võrreldes töötust mitte kogenud lihtsa vaimse töö tegijatega langeda oskustöölise gruppi võrreldes oma kihti püsima jäämisega.

Töötust mitte kogenud keskastme spetsialistidel on töötust mitte kogenud lihtsa vaimse töö tegijaist mõlemal etapil 95% võrra väiksem tõenäosus langeda lihtsööliseks võrreldes oma kihti püsima jäämisega.

2.2.3.4.4 töötuse kogemuse ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel

Tabel 12. Vanema hariduse ja lähtepositsiooni koosmõju lõpp-positsiooni prognoosimisel perioodidel 1992-1997 ja 1997-2004.

Sõltuv tunnus	Sõltumatud tunnused	*Vanema haridus	
		1992-1997	1997-2004
Mänedžer	Mänedžer	0,33 ***	0,22 ***
	Tippspetsialist	0,25 ***	0,09 *
	Keskastme spets	-0,02	-0,07
	Liht vaims töö teg	0,20 ***	-0,01
	Oskustööline	0,11 **	0,06
	Lihttööline	0,11 *	0,02
			-1,72 ***
Professio- naal	Mänedžer	0,21 ***	0,15 **
	Tippspetsialist	0,37 ***	0,25 ***
	Keskastme spets	0,00	0,00
	Liht vaims töö teg	0,22 ***	0,01
	Oskustööline	0,05	0,03
	Lihttööline	0,04	0,01
			0,42
Lihtsa vaimse töö tegija	Mänedžer	-0,01	-0,29 ***
	Tippspetsialist	-0,02	-0,13 **
	Keskastme spets	-0,21 ***	-0,18 ***
	Liht vaims töö teg	0,19 ***	-0,04
	Oskustööline	-0,08 *	-0,04
	Lihttööline	-0,04	-0,04
			1,50 ***
Oskus- tööline	Mänedžer	-0,15 ***	-0,29 ***
	Tippspetsialist	-0,23 ***	-0,35 ***
	Keskastme spets	-0,29 ***	-0,30 ***
	Liht vaims töö teg	-0,09 *	-0,29 ***
	Oskustööline	0,05	0,04
	Lihttööline	-0,03	-0,03
			0,28
Liht- tööline	Mänedžer	-0,22 **	-0,42 ***
	Tippspetsialist	-0,17 **	-0,36 ***
	Keskastme spets	-0,31 ***	-0,38 ***
	Liht vaims töö teg	-0,09	-0,22 ***
	Oskustööline	-0,03	-0,05
	Lihttööline	0,08	-0,01
N		2464	1312
R ²		0,64 ***	0,58 ***

Märkus: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Sõltuva tunnuse taustakategooria on keskastme spetsialist.

Tabel 12 näitab, et mida kõrgem on lihtsa vaimse töö tegijate, oskustöölise ja lihttöölise vanemate haridus, seda suurem tõenäosus on neil esimesel perioodil määndžeri positsioonile tõusta, võrreldes keskastme spetsialisti kihti liikumisega. Mida kõrgem on lihtsa vaimse töö tegijate vanemate haridus, seda suurem tõenäosus on neil saada 1997. aastaks tippspetsialisti positsioonile võrreldes keskastme spetsialistide kihti liikumisega. Mida kõrgem on esimesel perioodil lihtsa vaimse töö tegija vanema haridus, seda suurem tõenäosus on tal samasse kihti püsima jääda. Mida kõrgem on esimesel perioodil keskastme spetsialisti ja oskustöölise vanema haridus, seda väiksem tõenäosus on neil 1997. aastal kuuluda lihtsa vaimse töö tegijate kihti keskastme spetsialistide kihi taustal. Mida kõrgem oli teisel perioodil määndžeride, tippspetsialistide ja keskastmespetsialistide vanemate haridus, seda väiksem tõenäosus oli neil kuuluda lihtsa vaimse töö tegijate gruppi. Mida kõrgem oli mõlemal perioodil valgekraede vanemate haridus, seda väiksem tõenäosus on neil langeda sinikraede hulka.

Uurides mudelite kirjeldusastmeid, selgub, et esimese ja teise mudeli kirjeldusjõud on võrdsed (vaatamata sellele, et esimeses mudelis on vähem tunnuseid). Üksikutest tunnustest on kõige tugevama kirjeldusjõuga koosmõjumudelites esimesel perioodil töötuks olemise kogemus ($R^2=0,71$) ja teisel perioodil haridus ($R^2= 0,66$). Kõige nõrgema prognoosijõuga on esimesel perioodil sissetulek ($R^2=0,46$) ja teisel perioodil sissetulek ning töökohtade arv ($R^2=0,58$).

III Arutelu

Eelpool kirjeldatud analüüsis võib märgata kahe kirjeldatud perioodi vahel nii sarnasusi kui ka erinevusi. Järgnevalt on püütud kõigepealt välja selgitada, kas püstitatud hüpoteesid said kinnitust ja seejärel välja tuua nähtused, mille põhjal võiks öelda, et siirdeperiood on läbi või kestab veel.

3.1 Sotsiaalse mobiilsuse määrad.

Esimene hüpotees ütles, et sotsiaalse mobiilsuse määrad on esimesel perioodil kõrgemad kui teisel ehk siis siirdeperioodi lõppedes mobiilsus väheneb. Antud töös selgub, et käsitletava kohordi puhul jäid mobiilsusmäärad sama kõrgeks või isegi veidi kõrgemaks ka teise perioodi jooksul. See tähendab, et inivididid olid ikka tööturul väga liikuvad ja tööturg ei olnud veel leidnud tasakaalu. Diewald ja Solga (1997a) kirjutavad, et ka Lääne-Saksamaal oli põlvkonnasisene mobiilsus kõrge. Kuid Saksamaa olukord on siinkohal erandlik, sest seal toimus sisuliselt kahe riigi ühinemine ning mõlemad pidid teatud mõttes uue olukorraga kohanema, kuigi ühes neist süsteemimuutust ei toimunud.

Siinkohal on raske anda mingit muud seletust, kui et siirdeperiood ei ole lõppenud ning kõrged mobiilsuse määrad on üks märk siirde jätkumisest.

Ainuke grupp, kelle osas on tasakaalustumist märgata, on mänedžerid. Kõik muud grupid on olnud teisel perioodil tegelikult suuremas liikumises kui esimesel

Kui mobiilsusemäärades ei olnud kahe perioodi puhul erinevust, siis võiks esitada edasi küsimuse, kas äkki mobiilsusmustrid erinevad omavahel neil kahel perioodil.

3.2 Sotsiaalse mobiilsuse mustrid

Teine hüpotees väitis, et sotsiaalse mobiilsuse barjäärid on teisel perioodil tugevamad kui esimesel perioodil. Ka teine hüpotees ei leidnud kinnitust. Hoopis esimesel perioodil joonistub välja selge barjäär tipukihtide ja ülejäänute vahel, teisel etapil seda piiri ei ilmne. On üllatav, et see barjäär on olemas just esimesel perioodil ja mitte teisel, see nähtus vajaks edasist uurimist.

Esimesel perioodil ei ole konkreetseid mobiilsusteid välja kujunenud. Teise perioodi puhul on olemas kaks konkreetset kihtide gruppi, mille vahel toimub tihe positsioonide vahetus.

Esimene neist on mänedžerid ja tippspetsialistid. Juba varem on täheldatud nende kahe kihi lähenemise tendentsi (Li 2002; Osborn, Słomczyński 1997). Teine omavahel tihedas positsioonide vahetuses olev kihtide grupp on oskustöölised ja lihttöölised ehk siis kaks ainsat analüüsis olevat sinikraede gruppi.

Teise perioodi põhjal selgub, et ei ole küll mobiilsusbarjääre, aga samade mobiilsusbarjääride piire mööda on joonistunud välja grupid, mis omavahel sageli positsioone vahetavad, need on siis eliit ja sinikraed. Vaadates vahepeale jäävaid kahte madalamate valgekraede kihti, selgub, et keskastme spetsialistide grupp kuulub pigem ülemiste valgekraede kihtide juurde, käitudes enamasti analüüsis koos muude tunnustega tipukihtidega sarnaselt. Lihtsa vaimse töö tegijate kiht aga tundub olevat mitte viimane valgekraede kiht, aga just pigem vahekiht kahe grupi ehk siis valgekraede ja sinikraede vahel. Lihtsa vaimse töö tegijate grupp annab sageli vastassuunalisi analüüsi tulemusi erinevatel perioodidel, käitudes esimesel etapil nagu sinikraede grupid ja teisel nagu valgekraede kihid.

3.3 Sugu

Kolmas hüpotees tõi välja, et sooline segregatsioon sotsiaalsete kihtide lõikes on esimesel etapil tugevam kui teisel etapil.

Esimesest mudelist on näha, et sugu mõjutab esimesel perioodil sotsiaalsetesse kihtidesse kuulumist mänedžeride, lihtsa vaimse töö tegijate, oskustöölise ja lihttöölise osas. Teisel perioodil on alles jäänud soo mõju mänedžeride ja oskustöölise gruppidesse kuulumise prediktorina, lihtsa vaimse töö tegijate ja lihttöölise puhul see enam oluline ei ole. Seega on alles jäänud segregatsioon kõrgemasse valgekraede ja kõrgemasse sinikraede kihti, kuid on kadunud mõlema grupi madalamatest kihtidest.

3.4 Perekondlik taust ja haridus

Halsey, Heath, Ridge (1980) ja Gerber (2000) toovad välja, et perekonnas mõjutab selle vanema haridus, kellel on kõrgem haridustase, respondendi haridusteed,

ning respondendi haridus ja seega kaudselt ka vanema haridus mõjutavad tööteed just algses, hiljem nende mõju väheneb.

Respondendi enda haridus ja vanema haridus on mitmes osas väga sarnase mõjuga. Näiteks kaitsevad mõlemad alumistesse kihtidesse langemise eest. Vanema haridus mõjutab enam alumisi kihte, ta soodustab ka alumiste kihtide tõusvat mobiilsust. Respondendi enda haridus mõjutab mõlemal perioodil kõige enam tippspetsialistide kihti liikumist. See on loogiline tulemus, sest tippspetsialistide positsioon on väga tugevalt seotud erialase haridusega.

Mida kõrgem on respondentide või nende vanemate haridus, seda suuremad võimalused on neil esimesel perioodil mäenedžerina töötada, teisel perioodil see mõju enam statistiliselt oluline ei ole, seal osutub oluliseks vaid mäenedžeride jäämine ja tippspetsialistide liikumine mäenedžeride kihti. Mida kõrgem on respondentide haridus, seda suurem tõenäosus on neil töötada tippspetsialistidena.

Vanemate haridust vaadates on aga tippspetsialistide kihti saamine või jäämine mõlemal etapil selgelt eliidi taastootmisega seotud. Tippspetsialistid jäävad ise oma positsioonidele seda tõenäolisemalt püsima, mida kõrgem on nende vanemate haridus, ja mäenedžeride puhul on seda tõenäolisem nende invasioon tippspetsialistide kihti, mida kõrgem on nende vanemate haridus. Vanema amet näitab taastootmist nii kõrgemates kui madalamates kihtides: tippspetsialistide järeltulijail on tendents oma vanemate kihti püsima jääda. Respondendi haridusel ja selle kaudu ka vanema haridusel on Warren, Hauser Sheridan'i (2002) järgi mõju just töökarjääri algul, hiljem see mõju väheneb. Antud uurimus seda aga ei kinnita. Vanemate mõju on mõlemal perioodil tuntav.

Käesolevas analüüsis joonistub välja eliidi taastootmine. Kui teisel perioodil on tegemist vaid tippspetsialistide taastootmisega, siis esimese perioodi puhul on ka mäenedžeride järeltulijail statistiliselt oluliselt suurem tõenäosus olla tippspetsialist võrreldes keskastme spetsialistide kihis olemisega.

Neljas hüpotees väitis, et perekondliku tausta mõju sotsiaalsesse kihtidesse määrajana on esimesel etapil tugevam kui teisel etapil. Teise peamõjude mudeli põhjal on näha, et vanema haridus mõjutab lõppkihti kuulumist küll ainult esimesel perioodil, kuid koosmõjude mudelist selgub, et vanema haridus on mõlemal perioodil oluline sotsiaalse mobiilsuse mõjutaja. Samuti on vanema sotsiaalne positsioon mõlemal perioodil oluline, kuid mõju iseloom on erinev. Kui esimesel perioodil tulevad esile

eelised tipukihti kuuluvatest vanematest, siis teisel perioodil on näha tagasilööke alumistesse kihtidesse kuuluvatest vanematest lähtuvalt. Nagu juba öeldud, on tippspetsialistide taastootmine läbi aja püsiv. Võibolla ka seetõttu, et tippspetsialistid on üks stabiilsemaid kihte üldse (Diewald, Solga 1997a: 229; Diewald, Sørensen 1996: 74-75). Seega ei saanud neljas hüpotees kinnitust.

Titma, Tuma, Roosma (2003) kirjutavad, et nõukogude ühiskonnas oli koolisüsteem peamine töökohtadele suunaja. Sellest tulenevalt sai püstitatud ka hüpotees: haridustee mõju sotsiaalsesse kihtidesse määravana on mõlemal perioodil tugevam kui perekondliku tausta mõju. Huvitaval kombel on koolitüübi mõju tugevam just teisel perioodil, näidates peamiselt kutsekooli lõpetajate jäämist alumistesse kihtidesse. Esimesel perioodil on keskeri keskkooli lõpetajate pääs kahte ülemisse kihti blokeeritud. Nagu juba eestpoolt selgus, on haridus väga tugev mobiilsuse ja stratifikatsiooni mõjutaja. Mõlema eelpool mainitud koolitüübi taustaks on üldkeskkool, kust viis tee enamasti edasi kõrgharidusse. Siit tulebki seos haridustasemega ja on selge, miks teiste koolitüüpide lõpetajail on blokeeritud tee ülespoole ja võimalused pigem olla sinikraade või lihtsa vaimse töö tegijate hulgas.

3.5 Sissetulek

Kuues hüpotees väitis, et suurem sissetulek soodustab oma positsioonile püsima jäämist. See on tõesti nii, seega on kuues hüpotees leidnud kinnitust. Lisaks sellele soodustab kõrgem sissetulek 1992. aastal esimese perioodi lõpuks määndžeri positsioonile saamist, olenemata algkihist (välja arvatud keskastme spetsialistid). Domański (1995) käsitleb sissetulekut kui töökoha vahetuse motivaatorit. Kui sissetulek on piisav, pole inimesel ka põhjust töökohta vahetada ja seega prognoosibki suurem sissetulek oma kihti jäämist.

3.6 Töökohtade vahetus ja töötus

Seitsmes hüpotees tõi välja, et suurem töökohtade vahetus siirdeperioodil soodustab alanevat mobiilsust. Hüpotees ei leidnud kinnitust. Analüüsis selgus, et tihe töökohtade vahetus esimesel perioodil võis tähendada nii tõusvat kui alanevat mobiilsust. Mida suurem on olnud alumiste kihtide mobiilsus, seda suurem tõenäosus

on neil olla mänedžerid esimesel perioodil, samas viisid palju töökohti vahetanud indiviidide teed ka tippspetsialistide ja lihttöölise kihtidesse. Teisel perioodil vastupidiselt jäid palju töökohti vahetanud respondendid alumistesse kihtidesse. Tihe töökohavahetus mõlemal perioodil tähendab oma kihti püsima jäämist. Tõenäoliselt on see kõrgemate kihtide puhul seotud oma kihi sees parema positsiooni otsimisega ja madalamate kihtide puhul sunnitud töökoha kaotamisega, ning tõenäoliselt seetõttu kaob ka hiljem madalamatest kihtidest pärit tihedamatel töökohavahetajatel võimalus kõrgematesse kihtidesse tõusta.

Eelnevast selgub, et esimesel perioodil võib töökohavahetust olla nii positiivse kui negatiivse tähendusega, kuid teisel perioodil viib suurem töökohtade vahetamine selgelt alumistesse kihtidesse. Põhjus, miks Ida-Saksamaa tööturul töötust peamiselt negatiivselt nähakse, on ilmselt selles, et Saksamaa tööturg on traditsiooniliselt küllaltki suletud, võrreldes näiteks USAga, stabiilsus seal on suur ning kuna seal tihedat positsioonide vahetust ei toimu, siis olles kord sealt välja lükatud, on väga raske tagasi saada (Abraham, Hinz 2005; DiPrete 2002).

Töötusekogemuse juurde tulles toob Hinz (1996) välja, et paljud olid just töötuse tõttu sunnitud ettevõtlusega tegelema ehk siis terve hulga tööturult välja surutud indiviidide jaoks oli ainuke töötusest pääsemise viis asuda tegelema ettevõtlusega, saades nii ühiskonda peale nõukogude aega uuesti tekkinud kihi liikmeks ning asudes nii tööturule otse kõige ülemisse kihti. Antud töös aga see nii ei ole. Inimestel, kes on töötud olnud, ei ole tõenäoline sattuda mänedžeride kihti, selle asemel on nad sinikraade ja lihtsa vaimse töö tegijate hulgas. Võib öelda, et töötuse kogemus tõesti soodustab alumistesse kihtidesse kuulumist, kuid uurides töötuse ja lähtepositsiooni koosmõju ilmneb, et töötusekogemuse puudumine kaitseb kolme ülemist valgekraade kihti langeva mobiilsuse eest ja ka tipukihtide vahel toimub positsioonide vahetus nende indiviidide vahel, kes töötust kogenud ei ole. Töötuse olemine ise osutub oluliseks vaid keskastme spetsialistide puhul teisel perioodil ja neil on selle tõttu suurem tõenäosus langeda oskustöölise kihti. Seega hüpotees, et töötuse kogemus siirdeperioodil soodustab alanevat mobiilsust, kinnitust ei leidnud, kuna oluline tegur tööturul on hoopis töötuse kogemuse puudumine.

3.7 Majandusharu

Üheksas hüpotees ütleb, et riiklikult finantseeritav sektor oli mõlemal perioodil seotud suure stabiilsusega. See hüpotees leidis kinnitust. Vaadates lisa 2 selgub, et pooled tippspetsialistidest ja pooled keskastme spetsialistidest on hõivatud riiklikult finantseeritavas sektoris. Esimesel perioodil on nad kaitstud languse eest sinikraede klassi, teisel perioodil nii sinikraede kihti kui ka lihtsa vaimse töö tegijate gruppi. Mayer, Diewald ja Solga (1999) väidavad, et avalikus sektoris on küll stabiilsus suurem, aga ka karjäärivõimalus väiksem. Esimesel perioodil pole avaliku sektori töötajail tõesti võimalust juhtide kihti asuda, aga teisel perioodil see majandusharu mõju kaob.

3.8 Kas siire on läbi

Tulles tagasi küsimuse juurde, kas siirdeperiood Eestis on sotsiaalse mobiilsuse näitajate põhjal läbi, võib leida nii poolt- kui vastuargumente.

3.8.1 Siire ei ole läbi

Ülal toodud analüüsist on näha, et eesti sotsiaalses mobiilsuses on mitmeid trende, mis näitavad, et siirdeperiood Eestis ei ole veel läbi. Need suundumused on loetletud järgnevalt:

- Mobiilsusemäärad on ikka veel kõrged. See näitab, et tööturg ei ole veel tasakaalu leidnud, mistõttu toimub ikka veel tihe positsioonide vahetus.
- Kuigi Domanski (1995) ütleb, et mobiilsusbarjäärid peaksid peale siirdeperioodi tagasi tekkima, on võrreldud kahe perioodi puhul vastupidi: esimesel perioodil on näha barjäär kahe tipukihi ja ülejäänute vahel ning viimasel etapil on see barjäär kadunud.

3.8.2. Siire on läbi

Siiski on Eesti 40-aastaste põlvkonna sotsiaalses mobiilsuses ka neid trende, mille põhjal võiks öelda, et siirdeperiood on läbi. Need suundumused on järgnevad.

- Välja on kujunenud tüüpilised mobiilsusteed: tihe positsioonide vahetus mänedžeride ja professionaalide vahel ning sinikraede seas.
- Sagedasel töökohtade vahetamisel võis olla esimesel perioodil nii negatiivne kui ka positiivne mõju. Sagedasel töökohtade vahetamisel on teisel etapil selgelt negatiivne mõju ning see viitab teatud stabiliseerumisele tipukihtides.
- Esimesel perioodil on mänedžeride kiht üks liikuvamaid ning hariduse, sissetuleku, töökohtade arvu ja vanema hariduse mõjul on kõigile kihtidele sinna sissepääs avatud. Teisel etapil aga on mänedžeride kiht juba välja kujunenud, saavutanud oma tasakaalu ning positsioonide vahetus käib vaid tipikihtides, seega mänedžeride ja professionaalide vahel.
- Kõik ühiskonnad on sooliselt segregatsioonunud, aga Titma ja Tuma (2001) sõnul oli nõukogude ühiskond seda eriti ekstreemselt. Analüüs näitab, et teisel etapil on sooline segregatsioon vähenenud, seega võiks arvata, et on eemaldatud nõukogude aja soolisest jaotusest.

Seega võib näha, et on nii siirde lõpu poolt kui vastu rääkivaid argumente ning kuigi siirde lõppu näitavaid argumente on enam, tuleb ilmselt siiski nõustuda autoritega, kes ütlevad, et 1990-ndate aastate lõpus on siire Baltikumis küll lõpufaasis, aga mitte veel päris lõppenud.

IV Kokkuvõte

Kesk- ja Ida-Euroopa riigid on olnud juba umbes 15 aastat siirdunud totalitaarsest riigikorrast demokraatlikku ja plaanimajanduselt turumajandusele. Selline protsess on toonud endaga kaasa suuri muutusi igas eluvaldkonnas. Üks majanduse ümberstruktureerumisega suunduv valdkond on tööturg ning seal toimuvad inimeste ümberpaiknemised oma sageduse ja muustritega võivad anda olulist infot ühiskonnas toimuva kohta.

Kuna siirdeprotsess on kestnud juba üsna pikka aega, siis on paljud selle teemaga seotud inimesed tegelnud ka küsimusega, millised tingimused peavad olema täidetud, et siire oleks läbi ja kui kaua see aega võtab. On teadlasi ja riigijuhte, kes deklareerivad, et siire on läbi, teised väidavad, et osaliselt on see protsess alles pooleli.

Antud tööst selgus, et Eesti osas on nii poolt- kui vastuargumente väitele, et 1997. aastaks on Eestis siire läbi, tuleb siiski tõdeda, et päris lõppenud selleks ajaks siirdeperiood ilmselt ei ole.

Samas on ka tunnuseid, mis jäävad alati uuritud põlvkonna puhul näitama, et nad on tulnud teistsugusest ühiskonnast. Nimelt keskkooli tüüp kui nõukogudeaegse haridussüsteemi osa jääb nende töökarjääri mõjutama ja teeb seda teisel perioodil isegi tugevamalt kui esimesel. Seega on nähtusi, mille puhul võib alati ära tunda, et mingi ühiskond on olnud siirderiik ja veel enam – selles ühiskonnas on näha ka mõjutusi eelmisest ühiskonnakorraldusest.

Et põlvkonnasisese sotsiaalse mobiilsuse põhjal tõestada, kas siire on Eestis lõppenud aastaks 2004 või 2006, on vaja oodata tulevasi andmeid.

Kasutatud kirjandus

1. Abraham, M; Hinz, T. (2005). *Arbeitsmarktsoziologie*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
2. Ametite klassifikaator. (1999). Sotsiaalministeerium.
3. Berend, I., T. (1997). *Long-Term Structural Changes in Transforming Central & Eastern Europe (The 1990s)*. München: Südosteuropa-Gesellschaft.
4. Blossfeld, H., P.; Mayer, K., U. (1991). Berufstruktureller Wandel und soziale Ungleichheit. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 43 (4): 671-696.
5. Breen, R; Goldthorpe, J H. (1999). Class inequality and meritocracy: a critique of Saunders and an alternative analysis. *British Journal of Sociology* 50 (1): 1-27
6. Breen, R; Goldthorpe, J H. (2001). Class, Mobility and Merit. The Experience of Two British Cohorts. *European Sociological Review* 2 (17): 81-101.
7. Brown, A. N. (1999). *When is transition over?* W.E. Upjohn Institute for Employment Research: Kalamazoo, Michigan.
8. CEU: Graduate Conference .(2006). „The end of Transitions? Central and Eastern European Countries in Comparative Perspective. Second CEU Graduate Conference in Social Sciences . Central European University. Budapest. 5-7 mai.
9. Charles, M. (1992). Cross-national variation in occupational sex segregation. *American Sociological Review* 4 (57): 483-502.
10. Charles, M; Grusky D B. (1995). Models of Describing the Underlying Structure of Sex Segregation. *American Journal of Sociology* 4 (100): 931-971.
11. Collins, R. (1979). *The Credential Society: An Historical Sociology of Education and Stratification*. New York: Academic Press.
12. Coser, L. A. (1977). *Masters of Sociological Thought*. New York, Chicago, San Francisco, Atlanta: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
13. Diewald, M, Solga, H. (1997a). Berufliche Transformationsprozesse in Ostdeutschland. *Einheit und Differenz*. / Wielgohs, J.; Wiesenthal, H. Berlin: Berliner Debatte: 221-238.

14. Diewald, M., Solga, H. (1997b). „Nach dem Sturm folgte zwar Ruhe, jedoch nicht der Sonnenschein!“. *Ostdeutsche Erwerbsläufe zwischen Kontinuität und Wandel.* / Schenk, S. (toim). Hemsbach: Leske + Budrich: 153-277.
15. Diewald, M., Sørensen, A. (1996). Erwerbsläufe und soziale Mobilität von Frauen und Männern in Ostdeutschland: Makrostrukturelle Umbrüche und Kontinuitäten im Lebenslauf. *Zwischenbilanz der Wiedwevereinigung* / Diewald, M.; Mayer, K., U. Opladen: Leske+Budrich: 63-88.
16. DiPrete, T. A. (2002). Life Course Risks, Mobility Regimes, and Mobility Consequences: A Comparison of Sweden, Germany, and th United States. *American Journal of Sociology.* 108 (2): 267-309.
17. DiPrete, T A; Nonnemaker, K L. (1997). Structural Change, Labor Market Turbulence, and Labor Market Outcomes. *American Sociological Review* 3 (62): 386-404.
18. Domański, H. (2002). Decline of the Gender Cap in Income: Conjectural Swing or Long-Term Trend? *Polish Sociological Review* 4 (140): 413-425.
19. Domański, H. (1998). Two Transformations and Social Mobility. *Polish Sociological Review* nr 4(124): 313-331.
20. Domański, H. (1997). Constant Fluidity with Rise in Total Rates. Social Mobility in Six East-European Nations. *Polish Sociological Review* 3(119): 267-283.
21. Domański, H. (1995). Social Mobility Barriers in Six East European Countries. *Polish Sociological Review* 4 (112): 303-324.
22. Eamets, R; Philips, K. (2000). *Eesti tööturu areng üleminekuperioodil.* Tartu: OÜ KTX.
23. Eamets, R; Philips, K; Annus, T. (1999). *Background study on employment employment and labour market in Estonia.* Tartu: European Trading Foundation.
24. Eriksin, R; Goldthorpe, J H. (1994 [1991]). Trends in Class Mobility: The Post-War European Experience. *Social Stratification. Class, Race and Gender in Sociological Perspective.* /Grusky, D B. Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press: 289-316.
25. Erikson, R; Goldthorpe, J H. (1992). *The Constant Flux.* Oxford: Clarendon Press.

26. Featherman, D L; Hauser, R M. (1994 [1978]). A Refined Model of Occupational Mobility. *Social Stratification. Class, Race and Gender in Sociological Perspective.* /Grusky, D B. Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press: 265-275.
27. Featherman, D L; Hauser, R M. (1978). *Opportunity and Change.* New York: Academic Press.
28. Ganzeboom, H. B. G., Luijkx, R. (2004). More recent trends in intergenerational occupational class reproduction in the Netherlands 1970-2004: evidence from an expanded database. *The Netherlands' Journal of Social Sciences vol 40 (2):* 114-141.
29. Geißler, R. (1996). Von der realsozialistischen zur sozialistischen Struktur der sozialen Ungleichheit. Umbrüche im ostdeutschen Ungleichheitsgefüge. *Zwischenbilanz der Wiedervereinigung.* Diewald, M., Mayer, K. U. Opladen: Leske + Budrich: 289-302.
30. Gelb, A. (1999). The end of transition? *When is transition over?* / Brown, A. N. (ed) W.E. Upjohn Institute for Employment Research: Kalamazoo, Michigan.
31. Gerber, T P. (2002). Structural Change and Post-Socialist Stratification: Labor Market Transition in Contemporary Russia. *American Sociological Review 5 (67):* 629-659.
32. Gerber, T P. (2000). Educational Stratification in Contemporary Russia: Stability and Change in Face of Economic and Institutional Crises. *Sociology of Education 4 (73):* 219-246.
33. Goldthorpe, J. H. (2000). *On Sociology.* Oxford: Oxford University Press.
34. Gros, D; Steinherr, A. (2004). *Economic Transition In Central and Eastern Europe. Planting the Seeds.* Cambridge: Cambridge University press.
35. Groß, M. (2003). Educational Systems and Perceived Social Inequality. The Institutional Base of Class Formation. *European Societies 2 (5):* 193-225.
36. Grusky, D B; Hauser, R. (1994 [1984]). Comparative Social Mobility Revisited: Models of Convergence and Divergence in 16 Countries. *Social Stratification. Class, Race and Gender in Sociological Perspective.* /Grusky, D B. Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press: 275-289.

37. Haller, M. (1990). *Class Structure in Europe. New Findings from East-West Comparisons of Social Structure and Social Mobility*. New York, London: M.E. Sharpe, Inc.
38. Halsey, A H; Heath, A F; Ridge, J M. (1980). *Origins and Destinations: Family, Class, and Education in Modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
39. Hinz, T. (1996). Existenzgründungen in Ostdeutschland: Ein erfolgreicher Weg aus der Arbeitslosigkeit?. *Zwischenbilanz der Wiedervereinigung*. / Diewald, M., Mayer, K. U. Opladen: Leske + Budrich: 111-133.
40. Janicka, K. (1995). Women and Men in Socio-Occupational Structure: Similarities and Differences. *Polish Sociological Review* 1 (109): 79-94.
41. Kenkmann, P. (1998). Longituuduurimus empiirilise sotsiaaluurimuse strateegiate hulgas. *Longituuduurimused: kogemusi ja tulemusi./* Kenkmann, Saarnit. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus: 9-35.
42. Kerckhoff. A., C. (1993). *Diverging pathways*. Melbourne: Cambridge University Press.
43. Kornai, J. (2005). Die große Transformation Mitteleuropas: Erfolg und Enttäuschung. *Europäische Rundschau* 33 (4): 3-32.
44. Kornai, J. (1999). Reforming the Welfare State in Postsocialist Economies. *When is transition over?* / Brown, A. N. (toim) W.E. Upjohn Institute for Employment Research: Kalamazoo, Michigan.
45. Kornai, J. (1996). *Unterwegs. Essays zur wirtschaftlichen Umgestaltung in Ungarn*. Marburg: Metropolis-Verlag.
46. Kratzer, N. (1997). Sektoraler Wandel der ostdeutschen Arbeitsplatzstruktur. *Ostdeutsche Erwerbsläufe zwischen Kontinuität und Wandel./* Schenk, S. (toim). Hemsbach: Leske + Budrich: 59-112.
47. Lavigne, M. (1999). What is still missing? *When is transition over?* / Brown, A. N. (toim) W.E. Upjohn Institute for Employment Research: Kalamazoo, Michigan.
48. Li, Y. (2002). Falling off the Ladder? Professional and Managerial Career Trajectories and Unemployment Experiences. *European Sociological Review* 3 (18): 253-270.

49. Lipset, S M; Bendix, R; Zetterberg, H. (1994 [1959]). Social Mobility in Industrial Society. *Social Stratification. Class, Race and Gender in Sociological Perspective.* /Grusky, D: Westview Press.
50. Marger, M N. (1999). *Social Inequality: Patterns and Processes.* Mountain View, London, Toronto: Mayfield Publishing Company.
51. Mayer, K., U. (1996). Lebensverläufe und Transformation in Ostdeutschland – eine Zwischenbilanz. *Zwischenbilanz der Wiedervereinigung* /Diewald, M., Mayer, K. U. Opladen: Leske + Budrich: 329-345.
52. Mayer, K V; Diewald, M; Solga, H. (1999). Transition to Post-Communism in East-Germany: Worklife Mobility of Women and Men between 1989 and 1993. *Acta Sociologica* 42:41-53.
53. Murakas, R. (1999). Kolmekümneaastaste põlvkonna sissetulekute jaotumine ja sissetulekumobiilsus Eesti siirdeühiskonnas. Magistritöö.
54. Murakas, R; Trapido, D. (1999). Sissetulekute jaotumise ja sissetulekumobiilsuse struktuursed ning individuaalsed iseärasused. *Kolmekümneaastaste põlvkonna sotsiaalne portree.* / Titma, M. Tartu – Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus: 103-130.
55. Neramo, M. (2000). Models of Cross-National Variation in Occupational Sex Segregation. *European Societies* 3 (2): 295-333.
56. Osborn, E A; Słomczyński, K M. (1997). Becoming an Interpreneur in Poland 1949-1993: Recruitment Patterns and Professionalization Process. *Polish Sociological Review* 3 (119): 249-265.
57. Otto, L B; Call, V R A; Spenner, K I. (1981). *Design for a Study of Entry into Careers.* Lexinton, Toronto: Lexinton Books.
58. Petersen, T; Morgan, L A. (1995). Separate and Unequal: Occupational-Establishment, Sex Segregation and the Gender Wage Cup. *American Journal of Sociology* 2 (101): 329-365.
59. Rasztar, M. (1999). Transformation und Berufsmobilität. Pfaffenweiler: Centaurus - Verlagsgesellschaft.
60. Ridener, L. (1998). Social Mobility. *Dead Sociologists' Index.*
<http://www2.pfeiffer.edu/~lridener/DSS/Sorokin/SOCMOBLT.HTML>.

61. Riley, M W. (1987). On the Significance of Age in Sociology. *American Sociological Review* 52: 1-14.
62. Roosma, K. (2001). Varase eluetapi sotsiaalne mobiilsus: Eesti 1990. aastatel. *Eesti naise seisund sillakohtust võrdõiguslikkuse seaduseni*. Tartu: korp! Filiae Patriae.
63. Sackmann, R., Weymann, A., Wings, M. (2000). *Die Generation der Wende*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag GmbH.
64. Sackmann, R., Wings, M. (1996). Berufsverläufe im Transformationsprozeß. *Zwischenbilanz der Wiedervereinigung*. Diewald, M., Mayer, K. U. Opladen: Leske + Budrich: 11-31.
65. Savage, Warde, Devine. (2005). Capitals, assets, and resources: some critical issues. *The British Journal of Sociology* 56 (1): 31-47.
66. Sorokin, P., A. (1959). *Social and Cultural Mobility*. London: The Free Press of Glencoe.
67. Steiner, C. (1997). „Schuster, bleib bei deinem Leisten!“. Berufliche Mobilität im ostdeutschen Transformationsprozeß. *Ostdeutsche Erwerbsläufe zwischen Kontinuität und Wandel*. / Schenk, S. (toim). Hemsbach: Leske + Budrich: 113-152.
68. Steiner, V., Kraus, F. (1996). Aufsteiger und Absteiger in der ostdeutschen Einkommensverteilung: 1989-1993. *Zwischenbilanz der Wiedervereinigung*. Diewald, M., Mayer, K. U. Opladen: Leske + Budrich: 189-212.
69. Titma, M; Roosma, K. (1999). Põlvkonna sotsiaalne diferentseerumine ja mobiilsus. *Kolmekümneaastaste põlvkonna sotsiaalne portree*. /Titma, M. Tartu-Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
70. Titma, M; Tuma, N B. (2001). *Modern Russia*. Mc Graw-Hill Companies
71. Titma, M; Tuma, N B; Roosma, K. (2003). Education as a Factor I in Intergenerational Mobility in Soviet Society. *European Sociological Review* (3) 19: 281-297.
72. Warren, J R; Hauser, R M; Sheridan, J T. (2002). Occupational Stratification Across the Life Course: Evidence from the Wisconsin Longitudinal Study. *American Sociological Review* 3 (67): 432-455.

73. Warren, J R; Sheridan, J T; Hauser, R M. (1998). Choosing a Measure of Occupational Standing: How Useful Are Composite Measures in Analyses of Gender Inequality in Occupational Attainment? *Sociological Methods and Research* 1 (27): 3-76.
74. Werfhorst, H., G.; Andersen, R. (2005). Social Background, Credential Inflation and Educational Strategies. *Acta Sociologica* 48 (4): 321-340.
75. White, N. (1997). Women in Changing Societies: Latvia and Lithuania. *Post-Soviet Women: from the Baltic to Central Asia.* / Buckley, M (toim). Cambridge: Cambridge University Press: 203-218.
76. Wiener, B. (1997). Ausdifferenzierungsprozesse im Erwerbssystem und Neustrukturierung von Erwerbsmustern – Ein Überblick. *Ostdeutsche Erwerbsläufe zwischen Kontinuität und Wandel.* / Schenk, S. (toim). Hemsbach: Leske + Budrich: 11-58.

Lisa 1. Analüüsis kasutatavate tunnuste protsentjaotused.

Tunnus	Kategooriad		1992	1997
Haridus (kategooriates ja aastates)	Põhiharidusjärgne kutseharidus	(9)	17	21
	Üldkeskharidus	(10)	37	13
	Kutsekeskharidus	(11)	5	
	Keskeriharidus	(12)	13	36
	Lõpetamata kõrgem haridus	(14)	4	4
	Kõrgem haridus	(15)	24	26
Majandusharu	Tootmine		33	34
	Teenindus		21	38
	Riiklikult finantseeritav		21	24
	Muu		25	4
Sugu	Mees			46
	Naine			54
Keskkooli tüüp	Keskeri			26
	Üldkeskkool			22
	Kutsekeskkool			52
Olnud töötu	Jah			24
	Ei			76
Vanema sotsiaalne positsioon	Mänedžerid			10
	Tippspetsialistid			21
	Lihtsa vaimse töö tegijad			25
	Töölised			27
	Põllumajandustöötajad			16
Vanema haridus (kategooriates ja aastates)	Algharidus	(4)		1
	5-6 aastat	(6)		5
	7-8 aastat	(8)		23
	Kutsekeskharidus	(9)		4
	Üldkeskharidus	(10)		16
	Keskeriharidus	(11)		28
	Kõrgharidus	(15)		22

Lisa 2. Sõltumatute tunnuste jaotumine sotsiaalse kihi lõikes 1992., 1997. ja 2004. aastal (% , hariduste, sissetuleku ja töökohtade arvu puhul on kasutatud keskmisi).

		Mänedžer			Tippspetsialist			Keskast spets			Lihts vaims t			Oskustöölised			Lihttöölised		
		92	97	04	92	97	04	92	97	04	92	97	04	92	97	04	92	97	04
Sugu	mees	66	68	60	29	28	25	33	35	25	8	8	21	74	68	74	51	62	44
	naine	34	32	40	71	72	75	68	65	75	92	92	79	26	32	26	49	38	56
Kk tüüp	Keskeri	29	23	27	8	10	6	36	39	34	17	20	19	32	32	32	36	31	41
	Üld	61	67	62	90	87	93	54	51	60	62	60	56	25	25	25	30	33	24
	Kutse	10	10	10	1	4	1	10	10	6	21	20	25	43	44	43	34	36	35
Maj haru*	Tootmine	32	25	28	17	11	10	21	20	18	19	16	27	54	67	64	59	67	64
	Teenindus	32	53	48	15	32	22	17	29	33	42	65	58	20	28	29	12	20	30
	Riikl fin	16	15	20	45	50	60	47	48	45	11	16	13	2	2	5	6	11	6
	Muu	20	7	4	24	7	7	15	3	3	27	3	3	24	2	2	23	2	1
Olnud töötu	Jah	12	12	12	12	16	9	20	20	14	32	35	35	28	30	25	40	36	40
	Ei	88	88	88	88	84	91	80	80	86	68	65	65	72	70	75	60	64	60
Vane- ma sots posits	mänedžer	17	17	15	19	18	17	8	8	8	11	12	8	7	5	4	6	6	6
	tippspetsial	26	30	30	37	38	40	23	19	19	17	14	15	12	12	11	10	13	9
	lihtne vaim	27	22	19	22	22	24	30	28	29	26	27	29	23	25	23	22	22	20
	tööline	20	21	22	14	15	13	25	29	27	31	30	28	34	34	34	32	32	27
	põllumaj t	10	10	13	8	7	7	13	16	16	15	18	20	24	24	27	30	27	39
Haridus*		13	13	13	14	14	15	11	12	12	11	11	11	10	10	11	10	11	11

Vanema haridus	11	11	11	12	12	12	11	10	11	10	10	10	10	10	9	9	9	9
Sissetulek (dollar)*	186	663	471	81	360	345	56	273	284	45	196	218	78	259	296	83	236	217
Töökohtade arv [⊘]	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	2

* Nende tunnuste puhul on 1992. aasta ameti juures kasutatud vastavat tunnust 1992. aasta etapist ning 1997. ja 2004. aasta ametite juures 1997. aasta etapist.

⊘ Töökohtade arvu puhul on 1992. ja 1997. aasta ameti juures kasutatud vastavat tunnust 1997. aasta etapist ning 2004. aasta ametite juures 2004. aasta etapist.

Lisa 3. Sisenev ja väljuv mobiilsus 1992-2004.

A. Väljuv mobiilsus.

Amet 1992	Mänedžer	Amet 2004					Kokku	N
		Prof	Alam-prof	Lihtsa vaimse töö teg	Oskustööline	Lihttöölin		
Mänedžer	67	13	10	5	5	1	100	104
Tippspetsialist	29	55	10	4	1	1	100	294
Alamprof	18	11	43	12	11	4	100	229
Lihtsa vaimse	18	5	21	33	13	11	100	175
Oskustööline	15	2	9	13	49	13	100	341
Lihttööline	15	2	13	16	41	13	100	131
Kokku	23	17	17	13	22	7	100	
N	299	218	221	167	277	92	1274	

B. Sisenev mobiilsus.

Amet 1992	Mänedžer	Amet 2004					Kokku	N
		Prof	Alam-prof	Lihtsa vaimse töö teg	Oskustööline	Lihttööline		
Mänedžer	23	6	5	3	2	1	8	104
Tippspetsialist	28	75	13	7	1	2	23	294
Alamprof	14	12	45	16	9	11	18	229
Lihtsa vaimse	11	4	17	34	8	21	14	175
Oskustööline	17	3	14	27	60	47	27	341
Lihttööline	7	1	8	13	19	18	10	131
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	1274
N	299	218	221	167	277	92		